

מרדכי, אלא אלולי אמרה בשם מרדכי לא היה מתמשל, שכך היה מעשיהם של מלכים, כל מי שעשה עמהן מעשה היו כותבין בספר הזכרונות שלהן, שנאמר יכתב בספר דברי הימים וגו' (אסתר ז' כ"ג), וכשמבקשין לידע מה אירע להן, מביאין את הספרים וקוראין אותן, וכל מי שהוא ראוי לחיות מחיין אותו, ולמיתה מסיתין אותו, לכך נאמר ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:

פרשה ג

[א] **אתר** הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן. (ב) זה שאמר הכתוב בפרוך רשעים כמו עשב וגו' להשמדם עדי עד (תהלים י"ב ח'), לא נתגדל הרשע הזה אלא לרעתו. (ג) בוא וראה מה היתה אחריתו, בתחלה גדל המלך אחשורוש את המן, ולבסוף ויתלו את המן, מלמד שגדולתו של רשע לצלוב אותו בסוף, וכן ישעיהו אומר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו (ישעי' נ' י"ח). אמר ר' ארזים הם הרשעים שאין עושין טובה שלימה עם ישראל, מה הוא אומר אתר הדברים האלה, שקצף בגהן ותרש, אמר אחשורוש איני מניח מעתה שני שומרים שלא ימלו עלי עצה ויהרגוני, לכך נאמר גדל המלך אחשורוש את המן, ששמו ראש על כל השרים אשר אתו ולא זכר חסדו של מרדכי שהצילו מן המיתה: אתר הדברים האלה. מאי אתר, אמר רבא אתר שהקדים הקב"ה רפואה למכה, דאמר ריש לקיש אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להן רפואה [תחלה], שנאמר כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים (יוסף ז' ח'), אבל אומות העולם אינו כן, מכה אותם ואחר כך בורא להם רפואה, שנאמר ונגף ה' את מצרים נגוף ורפא (ישעי' י"ז כ"ג): גדל המלך אחשורוש את המן. מפני מה גדל, מפני שהיה עשיר, (ג) דאמר ר' פנחס שני עשירים גדולים עמדו בעולם, אחד בישראל ואחד באומות העולם, קרת בישראל, שמצא אוצרות כסף וזהב של יוסף, והמן באומות העולם, שלקח את כל אוצרות מלכי יהודה ואוצרות בית המקדש, וראה המלך עשיר ועשרת בניו נוטריין לפניו, ורצה לרוממו ולגדלו, שנאמר גדל המלך אחשורוש: את המן בן המדתא. וכי המן בן המדתא היה, אלא צורך בן צורך, וקוצץ בן קוצץ, כיוצא בו וישלחם המלך אסא אל בן הדר בן מברמון בן הזיין מלך ארם (יה"א מ"ז י"ח), קוצץ בן קוצץ היה. המן מבני בניו של עמלק הוא, (ד) וזה הוא ייהוסו: המן בן המדתא בן סירא בן ביזא בן אפילוס בן ריוס

הערות ותקונים

(ה) וז"ה נפרות. מדרש פנים לחמים (ז"ג ע"ג): (ג) בוא וראה. לא מלמדי המקור, וחולי נשמת מדרש פנים לחמים: (ג) דאמר ר' פנחס. פיר"א פ"ה, ונשנה ג"כ במדרש פנים לחמים, ומדרש אסתר רבה פ"ג, ונוגע מפיר"א: (ד) וזה הוא ייהוסו. בני ספק היה רשם היסוס שלו במדרש פנים לחמים, ומסר לפנינו, ונבאר בחינים שני, ונס' במס' סופרים פ"ג, מוכח זה נסס חינם דב יוסף, וכיון נזה לח"ס ויכנהו חננס ר' יוסף. ויען כי יש שינויים נשמותם לכן חליג ג' נוסחאות:

מדרש שלפנינו	תרגום שני	מסכת סופרים
המן בן המדתא	המן בר המדתא לגניא	המן המדתא לגני
בן סירא	בר סרס	בן סירא
בן נלזא	בר כוזא	בן נלזא
בן אפילוס	בר אפלוסס	בר אפלוטוס

אגדת פרשה ג אסתר יד

בן-דיוסיס בן פרוס בן מעראן בן בעלקן בן אנתיםרוס בן הרוס בן תרודוס בן שגר בן נגר בן פרמשתא בן ויותא בן עמלק בן סורייתא דאליפו בוכריה דעשו, שנאמר ותמנע היתה פלגש לאליפו בן עשו ותלד לאליפו את עמלק (נלגשי ליו י"ג), ומאי שם אימיה, (ה) אמר רב נהמן בר רבא אמר רב אימיה דאברהם אמתלאי בת כרנב, אימיה דהמן אמתלאי בת עורבתי, אימיה דרוד נצבת בת עדאל, אימיה דשמשון צללפונית, ואחתיה נשיין, מאי נפקא מינה (ו) לתשובת המינים: וישם את כסאו, (ז) צוה המלך להיות כל העם כורעים ומשתחווים לו דרך עבודה:

[ב] וכל עבדי המלך אשר בשער המלך, (ח) אלו השופטים, כמה דאת אמר ועלתה יבמתו השערה (דנריס כ"ה ז'): (ט) ומה עשה המן, עשה לו צלם מרוקם על לבו ועל בגדיו, וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לע"ז, ומרדכי לא קבל עליו להיות כורע ומשתחוה לו, שנאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, (י) אמרו לו ישראל ההא יודע שאת מפילנו בחרב זה הרשע, אמר להם אם בן אשתחיה לע"ז ולא קבל עליו:

ג] ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך, (יא) אמר לו המן הרשע וכל עבדיו סרוע אתה עובר את מצות המלך, אמר יהודי אני, אמר לו המן והלא אביך השתחוה לע"ז אבא, אמר לו בשעה שהשתחוה היה בנימין במעי אמו ולא השתחוה לו, ואני בן בנו של בנימין, שנאמר איש ימיני (אסתר ג' ה'), וכשם שלא השתחוה אבי, כך אני איני משתחוה לך, לכך נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

הערות ותקונים

מסכת סופרים	הרגום שני	מדרש שלפנינו
זר דיוס	זר דיוס	זן דיוס
זר דיוס	זר דיוסיס	זן דיוסיס
זר פרוס	זר פרוס	זן פרוס
זר ניון	זר מעדי	זן מעדלן
זר נעלקן	זר כלעקן	זן נעלקן
זר אנתיםרוס	זר אנתיםרוס	זן אנתיםרוס
זר הורס	זר הריוס	זן הרוס
...	...	זן תרודוס *
זר סגר	זר סגר	זן סגר
זר נגר	זר נגר	זן נגר
זר פרמשתא	זר פרמשתא	זן פרמשתא
זר ויותא	זר ויותא	זן ויותא
...	זר עמלק	זן עמלק
זר לחינתא דאליפו	זר לחינתא דאליפו	זן סורייתא דאליפו

(ה) אמר רב נחמן בר רבא אמר רב, ז"ל ל"א ע"א, ושם הגירסא רב חנן בר רבא אמר רב: (ו) להשגת המיניכ, נגמרה ג'ניו' המדפס' ל'חשונת האפיקורבין: (ז) צוה המלך, פד"א פני, והסיום "דרך עבודה" חסר שם: (ח) אלו השופטים מדרש פנים אחרים (ג"כ ע"ג), והגירסא שם אלו הדיינים, ותובא גילקוט אסתר: (ט) ומה עשה המן, פד"א פ"ג מדרש פנים אחרים נוסח א' ל' 46 ומדרש אסתר רבה פ"ז אות ו' ובתרגום ראשון וכל עבדי מלכא די בחרע צית מלכא גמין לאגדרעא די הקיס ברהי' ל"ל בחזיה פ"י בחז' שלו: (י) אמרו לו ישראל, מדרש פנים אחרים, ותובא גילקוט, ונעל מנת הלוי דף ל"ג ע"ב ודף ל"א ע"א הניא זה צבס הילקוט: (יא) אמר לו המן

(*) אין ספק כי סופר אחד טיפן על זן הרוס, "הריוס" כמו שהוא בח"ס וחל"כ נעשים חסדו, לכן לא נמלא בח"ס ובתנ"י סופרים. וכ"כ אקספארד כאשר זן הרוס בן הריוס.

[ד] וַיְהִי כַאֲמַרם אֵלָיו יוֹם וַיּוֹם. (יג) לַמּוֹדִים הֵם בְּנֵי שֶׁל רַחֵל לַהֲיֹת מַדְרֵיכִים עִמָּהּ יוֹם יוֹם, כִּיּוֹם וַיְהִי כְּדַבְּרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם (כַּלְשֵׁי לֵישׁ י'), כַּמְדָּכִי וַיְהִי כַאֲמַרם אֵלָיו יוֹם וַיּוֹם, כִּיּוֹן שָׂרָא שְׁלֹא קִיבַל עָלָיו מִיד וַיִּגְדּוּ לַהֲמֵן: [ה] וַיֵּרָא הֵמָּן כִּי אֵין מַדְרָכִי. (יג) זֶה אַחֵר מַשְׁשֶׁה שָׂרָא וּבּוֹשׁ, וְאֵלּוּ הֵן: הַנְּפִילִים וְעֶשׂו, וּבִלְק, וּבִלְעָם, אַחִיתוּפֹל, וְהֵמָּן. הַנְּפִילִים, דְּכָתִיב וַיֵּרָא בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם, (כַּלְשֵׁי י' ז'), וּבּוֹשׁ וַיִּסְחֹר מִן הָאָרֶץ, עֶשׂו, דְּכָתִיב וַיֵּרָא עֶשׂו כִּי בֶרֶךְ יִצְחָק (כַּלְשֵׁי כִסּו'), וּבּוֹשׁ, שְׁנֵאמַר וְאֵת עֶשׂו שְׁנֵאֲתִי וְאִשִּׁים אֶת הָרִיו שְׁמִמָּה (מִלְכִּי א') ג'). בִּלְק, דְּכָתִיב וַיֵּרָא בִלְק בֶּן צָפּוֹר, (כַּמְדָּכִי כִּי ז'). וּבּוֹשׁ, שְׁבִיקֶשׁ לְקַלֵּל אֶת שׁוֹנְאִיתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְלֹא עֲלֵתָה בִּידּוֹ. בִּלְעָם, דְּכָתִיב וַיֵּרָא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' (ס כִּי א'), וּבּוֹשׁ, וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בַּעּוֹר הָרִגּוֹ בַּחֲרָב (ס לֵישׁ ח'). אַחִיתוּפֹל, דְּכָתִיב וְאַחִיתוּפֹל רָאָה כִּי לֹא נַעֲשֶׂתָה עֲצָתוֹ (סִי י"ז כִּי), וּבּוֹשׁ, וַיִּצּוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחֲנֹק (ס סס), וְזֶה צִוָּה עַל בֵּיתוֹ, (יד) אִמְרוּ חֲכָמִים שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה אַחִיתוּפֹל אֶת בְּנֵי, אִמְרָה לָהֶם אֵל תִּהְיֶה בַּמַּחְלֻקָּתָהּ, וְאֵל תִּסְרְדּוּ בַּמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד, (טו) וְאִם רֵאִיתֶם יוֹם שְׁמִינִי שֶׁל עֲצֶרֶת בְּרוּרָה, וְזֶעַר חֲסִים לְשָׁנָה הַבָּאָה. הֵמָּן, דְּכָתִיב וַיֵּרָא הֵמָּן כִּי אֵין מַדְרָכִי, וּבּוֹשׁ, וַיִּתְּלוּ אֶת הֵמָּן (סִיג ז' י'): (פז) דִּיא וַיֵּרָא הֵמָּן, אִמְרָה ר' אִיבּוֹ הַרְשָׁעִים מִרְאוֹת עֵינֵיהֶן לֶהֱן תְּקֵלָה, כִּיצַד כָּתִיב וַיֵּרָא חֵם אֲבִי כְנַעַן (כַּלְשֵׁי ט' כִּי), מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאַחִיו (ס ס כִּי), וְכֵךְ וַיֵּרָא עֶשׂו כִּי בֶרֶךְ סִיג כִּי מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, וְאֵת עֶשׂו שְׁנֵאֲתִי (מִלְכִּי א' ג'), וְכֵךְ וַיֵּרָא הֵמָּן, מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, וַיִּתְּלוּ אֶת הֵמָּן, אֲבָל הַצְדִּיקִים מִרְאוֹת עֵינֵיהֶן גְּדוּלָּה לָהֶם, כִּיצַד כָּתִיב וַיִּשָּׂא אֲבָרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהָנָה אֵיל (ס כִּי יג), מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, כִּי בֶרֶךְ אֲבָרָכָךְ (ס ס יז), וְכֵךְ יִצְחָק וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהָנָה גִּמְלִים בָּאִים (ס כִּי סג), מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, גִּרָה בָּאָרֶץ הַזֹּאת (ס סג ג'), וְכֵךְ יַעֲקֹב וַיֵּרָא וְהָנָה בָּאֵר בְּשָׂדֶה (ס כִּי ז'), מִה גִרְמָה לוֹ רֵאִיתִיו, נִתְעַשֵּׂר וְנִתְבָּרַךְ וְנַעֲשֶׂה לְשָׁנִי מַחֲנוֹת: כִּי אֵין מַדְרָכִי כּוֹרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ, כִּיּוֹן שָׂרָא שְׁלֹא הִיָּה כּוֹרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ נִתְמַלֵּא עָלָיו חִימָה, אִמְרָה הַיְּהוּדִים הִלְלוּ הֵן שׁוֹנְאִי אֲבוֹתֵי מִימּוֹת עוֹלָם, עֲכָשׁוּ אֲנִי אוֹמֵר לְמַלְךְ וְהוּא מֵאֲבָד אוֹתָם מִן הָעוֹלָם:

[ו] וַיִּבְּזוּ בְּעֵינָיו. (יז) אִמְרָה לוֹ הַקְבִּיָּה רִשָּׁע בֶּן רִשָּׁע, בּוֹזֵה בֶן בּוֹזֵה, בַּעֲשׂוֹ כָּתִיב וַיִּבְּזוּ עֶשׂו אֶת הַבְּכֹרָה. (כַּלְשֵׁי כִי ג'), וּבַהֲמָן כָּתִיב וַיִּבְּזוּ בְּעֵינָיו, הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיךְ בְּגוֹיִם בּוֹזֵי אֶתָּה מֵאֵד (פּוֹדֵי א' ג'): לְשִׁלּוֹת יָד בַּמְדְּרָכִי לְכַבְּדוֹ. (יח) אִמְרָה ר' אֲבָא בַּתְּחֵלָה מַדְרָכִי וּלְבִסּוֹף עִם מַדְרָכִי, וּמִנּוּ רַבֵּנִי, וּלְבִסּוֹף בְּכָל הַיְּהוּדִים:

הערת ותקונים

הֵמָּן. מַדְרָשׁ פִּנְיָס אֲחֵרִים, וּמוֹצֵא זִילְקוֹס: (יג) לַמּוֹדִים הֵם. מַדְרָשׁ פִּנְיָס אֲחֵרִים: (יג) זֶה אַחֵר מַשְׁשֶׁה שָׂרָא וּבּוֹשׁ. לֹא מִלְכִּי הַמְּקוֹר: (יד) אִתְּרוּ חֲכָמִים שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה אַחִיתוּפֹל. כִּיּוֹן קָמִיז ע"א: (טו) וְאִם רֵאִיתֶם יוֹם שְׁמִינִי שֶׁל עֲצֶרֶת בְּרוּרָה. כַּמְדָּכִי סִיג יוֹשִׁים שֶׁל עֲצֶרֶת בְּרוּרָה, פִּינְיָס יוֹשִׁים שֶׁל עֲצֶרֶת דִּהִינֵן שְׁנוֹנוֹת אִם תִּחַלְסוּ בְּרוּרָה לֹא וְלֹא יוֹם הַמַּעֲוֹן זִכְרוּ הָיִים שְׁמִלְיָחִין בָּאוֹתָם סִיג: (פז) דִּיא וַיֵּרָא הֵמָּן אִמְרָה ר' אִיבּוֹ הַרְשָׁעִים מִרְאוֹת עֵינֵיהֶם לָהֶם תְּקֵלָה. לֹא מִלְכִּי, וְעֵינֵין בַּתְּחֵלָה פ' בִּלְק אֵלּוּ הֵם אֲחֵרִי חֲמֵר ר' אִיבּוֹ הַרְשָׁעִים מִרְאוֹת עֵינֵיהֶם לָהֶם תְּקֵלָה. לֹא מִלְכִּי, וְעֵינֵין חֲמֵר, וְהֵלִיין תַּחֲמוֹת מוֹסָב עַל ז', וְנִמְדָּשׁ אֲחֵר גִּרְיוֹן (י"ג ע"א) הוּא ג"כ בְּאוֹתָן אֲחֵר, וְנִמְדָּשׁ אֲחֵר רִנָּה פ"ז כּוֹנֵן מִן אֲחֵר גִּרְיוֹן כְּסִינִיִּים וְאֵלּוּ הֵם לְפָנֵי הַמַּסְדֵּר כְּאִשְׁרֵי הֵינִי, מַדְרָשׁ פִּנְיָס אֲחֵרִים, וְנִשְׁמַט כִּי: (יז) אִתְּרוּ לוֹ הַקְבִּיָּה. מַדְרָשׁ פִּנְיָס אֲחֵרִים (ג"ד ע"א), וּמוֹצֵא זִילְקוֹס רִמּוֹ אֵלֶּךְ יִד: (יח) אִתְּרוּ ר' אֲחֵר בַּתְּחֵלָה מַדְרָכִי לְכַבְּדוֹ. מִגִּלָּה י"ג ע"ב, וְסִיג הַנִּיכָסִים אֲחֵר רִנָּה, וְכֵן הֵינִי

[ו] **בחדש** הראשון וגו' הפיל פור הוא הגורל. התחיל מפיל גורלות, ולמה כדי לראות איזה חדש שלא נעשה להם לישראל בו נס, ונפל הגורל על הודש אדר, שנאמר הוא חודש אדר. (יט) תאנא כשנפל לו פור בירח אדר היה שמח שמחה גדולה, אמר נפל לי בירח שמת בו משה רבן, והוא אינו יודע שבשבעה באדר מת משה, ובשבעה באדר נולד משה. (כ) אמר ר' שמואל כשראה מרדכי להמן לא עמד מפניו, עבר הן עליו ולא זו ממנו, ולא שאל בשלום, ובא לו המן לצד ימינו של מרדכי, (כא) ועשה עצמו כאלו מרדכי שאל בשלום, והשיבו המן ואמר לו עליך שלום, אמר לו מרדכי אין שלום אמר אלהי לרשעים (שעי' יז כ"א), מיד ויסלא המן חיבה. (כב) התחיל מפיל גורלות, ולמה לראות איזה חודש שלא נעשה בו לישראל נסים, אמר ניסן בו יצאו מצרים. אייר בו הושיעם חקביה מיד עמלק, שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק (שמו"ז י"ז). סיון בו ניתנה התורה להם, ועוד שבו הרגו זרח הכושי, שנאמר ויצא אליהם זרח הכושי (דנ"ג י"ד מ'), וכתוב בתריה ויקבצו ירושלים בחודש השלישי (ט"ז מ"ו). תמוז נמחל להם עונותיהם, ונתגברו על מלכי האמורי, ועמדה להם חמה בימי יהושע. באב נלכד בידם מלך ערד בימי משה, דכתיב ויעל אהרן הכהן אל הר ההר [וגו'] בחודש החמישי [וגו'] וישמע הכנעני מלך ערד (נמדנ' ל"ג ל"ח מ'), שמע שמת אהרן, ובא להלחם עם ישראל וידר ישראל וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני (נמדנ' כ"א ג'). באלול הושיעם ה' ממדין ועמלק, ונתנם בידם בימי גדעון. בתשרי נתחדשה מלכותן לחנוכת בית המקדש בימי שלמה, שנאמר הוא החודש השביעי (מ"א מ' כ"ג). במרחשון נשתכלל בנין בית המקדש, דכתיב בשנת אחת עשרה בירח בול כלה הבית (ס"ו ל"ח). וכסלו וטבת לכדו סיחון ועוג. ובחדש שבט נישנית להם התורה ועשרת הדברות, שאמר להם משה היום הזה נהיית לעם (דנ"ג כ"ט מ'), ואומר הואיל משה באר את התורה (ט"ז מ' ה'). ובאדר מצא להם יגון ואנחתו שבו מת משה רבן. וכיצד מיום ליום, אמר ליום ראשון יכול אני לשלוט ביהודים, אמר לו בי נבראו שמים וארץ והן משולין בהן, יכול אתה לעקור את העליונים ואת החתונות, וכן כתיב כה אמר ה' אם ימרו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ לכטה גם אני אמאם (בורע בית) [בכל זרע] ישראל (ינ"א ל"א ל"ו). יום שני אמר לו בי נברא רקיע, וכתוב בהן, והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע (דנ"א ל"ב ג'). יום שלישי אמר לו בי נבראו זרעים, וכתוב וזרעתיה לי בארץ זרע אמת (כוסע ג' כ"א). יום רביעי אמר לו בי נבראו מאורות והם הוגים בתורה שהיא משולה באור, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משל' ו' כ"ג). יום חמישי אמר בי נבראו בהמות

הערת ותקונים

הניח הילקוט אמר רבא. (יט) תאנא כשנפל לו פור. מנייה י"ג ע"ג: (כ) ח"ר שמואל. מדרש פנים אחרים (ל"ג ע"ג). ומסר סס האומר, ומונח צילקוט וגם סס הוא גלי סס האומר, ומתחיל עבר המן: (כא) ועשה עלמו כאילו מרדכי שאל בשלום והשיבו המן ואמר לו עליך שלום. במדרש פנים אחרים הבריסקא יותר מיושרת ועשה כאילו שאל בשלום מרדכי ואמר לו שלום עליך מרדכי, אמר לו מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים: (כב) התחיל מפיל גורלות כו' אמר ניסן בו ילכו ממלכים. כל המאמר הזה שהפיל הגורל למדעים ולימים ולמזלות לא מלאתי המקור, ומחל נסבטון אמר במדרש אגד גריון (י"ג ע"ג), וכן במדרש אסתר רבה פ"ז ד"ה במדעס הראשון הוא מודש ניסן, ונוגע סס הדברים מן ח"ג באריכות קלה, ומונח צילקוט רמז אלף כ"ד ג"כ באופן אחר, וחולי נובע דבריו מן פנים אחרים. וכ"כ אשר ה"י לפני חסד, והמעתיק השמיט, כדרכו להשמיט מאמרים שלמים

והיות ועופות ולויתן וכלן מוזמנים לישראל, דכתיב ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה [והגדולה והחזקה] על לויתן נחש בריה ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (יט"ז כ"ז א'). ובששאי אמר בי נברא אדם מן העפר, והן משולין בעפר, יכול אתה למיף את עפר הארץ, דכתיב והיה זרעך כעפר הארץ (נלמא כ"ח י"ד). יום שביעי אמר לו שומה שבעולם בי ניתנה השבת, ואין בריה בעולם משמרת אותי חוץ מישראל, והיא ברית בין הקביה ובינים, וכתיב אם תשיב משבת רגליך וגו' אז תתענג על ה' (יט"ז כ"ח י"ד), לכך נאמר מיום ליום: דיא ומחדש לחדש. מהו ומחדש לחדש הניה את הימים וכא לו אצל החדשים, אמר לניסן יכול אני לשלוט ביהודים בגורלך, אמר לו מזלי מלה, והן משולין בשנה, דכתיב שה פזורה ישראל (יכ"ח כ"י י"ז), יכול אדם למסור בנו למכתה, אייר אמר לו מזלי שור, וכתיב באביהם בכור שורו הדר לו (דברים ל"ג י"ז), סיון אמר לו מזלי תאומים, וכתיב באמם והנה תאומים בבטנה, (נלמא ל"ח כ"ז), תמוז אמר מזלי סרטן, וכתיב כל עומסיה שרוט ישרמו (זכרי' י"ב ג'). אב אמר מזלי אריה, והן משולין באריה, דכתיב הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא (נמנמ' כ"ג כ"ד), והקביה נקרא אריה, יכול שהארי רואה שועלין נושכין בניו ומחריש, אלול אמר מזלי בתולה, וכשנגאלו מיד סתחרב נמשלו בבתולה, שנאמר זה הדבר אשר דבר ה' בזה לך לענה לך בתולת בת ציון (מ"ג י"ב כ"א), תשרי אמר מזלי מאזנים, וכשם שהמאזנים מעיין כל דבר ועושה אותו אמת, כך ישראל מעיין את המעודות, ומישיבין אותן בזמנם, והן מצווים עליו מאזני צדק (ויקרא י"ב ל"א), מרחשון אמר מזלי עקרב, והן משולין ב', שנאמר ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ג' ו'), (כג) ושנו חכמים שנשיבתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב. כסלו אמר מזלי קשת, וכתיב ויאמר ללמד בני יהודה קשת (ש"ג א' י"ח), ואומר קשת גבורים חתים (ש"ג ג' ד'), מכת אמר מזלי גדי, ותמר אם המלכים ננאלה בגדי, שנאמר וישלח יהודה את גדי העזים (נלמא ל"ח כ"ג), ולא עוד אלא שיעקב אביהם נטל הברכות בגדי, שנאמר לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים (נלמא כ"ז כ"ג), תאמר בלבך במה שנטל אביהם בו ברכות הם נוטלים בו צרות, שבט אמר מזלי דלי, והמשילו משל בדלי, שנאמר יול מים מדליו (נלמא כ"ד ז'), אדר אמר מזלי דגים והם משולין בדגים, שנאמר וידגו לרוב (נלמא מ"ח ט"ז), ואין אתה יכול להשימדם, ובשבטיושך כל הימים וכל החדשים, כך אתה מתבייש, שנאמר יבושו ויבהלו מאד כל אויבי, (תהלים ו' א'), ואומר יבושו ויכלמו כל הנחרים בך (ישעי' מ"א י"א), ואומר יבושו ויכוננו אחור כל שונאי ציון (תהלים קכ"ט ה'), כיון שראה כך, אמר איני מכלה אותם, אלא באדר, ואיני יכול להם אלא באדר, לכך נאמר מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

[ח] ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד. (כד) אמר ר' אבא האי מאן פאן דלא ידע לישתעווי לישנא בישא כהמן לא לשתעי, אמר ליה המן לאחשורוש תא ליכלינהו, אמר ליה מסתפינא ממריהו דלמא עביד בי כקמאי. אמר ליה ישנו, ישנו מן המצות, אמר ליה אית בהו רבנן, [א"ל] עם אחד נינהו, שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותו: מפוזרין הם בין העמים], שמא תאמר הערות ותקונים

סלימים, עיין סס נהערה קט"ז, וכן המדרש שני הנ"ל הדמיה נפ' נחמס: (כג) ושנו חכמים, אבות פ"ב מ"ט: (כד) אמר ר' אבה, מגילס י"ב ע"ג, ונגמלא אמר דנא וגם יס חזיה סיטויים נלשון

יש הנאה למלך מהם: מפורד. כפרידה זו שאינה עושה פירות, ודלמא אמרת איכא מאתא חדא מינייהו, (כ) איכא מדינתא חדא מינייהו, בין העמים בכל מדינות מלכותיך: ודתייהם שונות. דלא אכלי בהדן ולא שתי בהדן, ולא נסבי מינן ולא מנסבין לן מינייהו: ואת דתי המלך אינם עושים. דמפקי לה לשתא (כז) בשהיי פהיי: ולמלך אין שוה להניחם. דאכלי ושתי ורוו ונפקין ויתבין ומבין ליה למלכא, שאפילו זבוב נופל לתוך כוסו של אחד מהן נותלו ושותיהו, ואילו אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן (כח) הובטו בקרקע: (כח) ד"א ודתייהם שונות. אמר לו בו וראה כמה הם משונים במצוותם מכל העמים (כט) לשבעת ימים עושין אורגיון וקוראין אותו שבת, נכנסים בו לבתי כנסיות שלהן, וקוראין דברים שאי אפשר לשמען, ומקללין אותנו, ואומרים ויכחשו אויבך לך (ל) (דנח: לג כ"ט), ודברים הרבה שאי אפשר לספר לפני המלך, (ל) וכד אנהא צביין למזבן מינהון אסרין שווקין, ואסרין יומא אסורא הוא, וכד אינון צביין למזבן מננא, אסרין לנא יומא שריא הוא, (לא) וכן מרחקין נשיהון שבעה יומין, עד דנפקין בפלגות לילווא וססאבין ית מיא. ובירח ניסן עבדין תמניא יומין סבין, וגרפין חמירא מן קדם פטירא, ואסרין ביומא הדין אתפריקו אבהתנא, (לב) ועיילו לבי כנישתהון וקריין ומצליין, ואומרים כמא דאתגריף חמירא מבתנא, הכדין תתגריף מלכו רשיעא הדא מביננא, ונתפריק מיד מלכא מפשא הדין. (לג) ובירח סיון עבדין תרי יומין סבין, ועלין ומצליין בבי כנישתא וסלקין לאיגרא (לד) ושדיין חזורי ולקטין יתהון ואסרין כמא דמתלקט חזורא הדין הכדין יתלקטון עסמאי מביננא. (לה) בהד בתשרי עיילין ומצליין בבי כנישתהון ואסרין יומא דין ייעול דוכרנא קדם בריינא לטב, ולבעלי דבכנא לביש. בתשעה ביה אכלין ומתפנקין ומתעניין למחר אינון ונשיהון ובניהון ולא חייסין עליהון ועללין לבי כנישתא ומצליין ואסרין מרי עלמא יתכפרון חובנא ויתוספון על חובי בעלי דבכנא. בחמיסר ביה עבדין חגא תמניא יומין ומסללין סאיגר בתיהון

הערות ותקונים

נלשון וגם כ"י אקספארד הני' אמר נח: (כ) איכא מדינתא חדא מינייהו. ליחא נגמרא: (כז) נשהיי פהיי, ר"ת שבת היום פסח היום. והמתורגמן נעדר פה הניא נתיבוס יסנו עס אמר ומפקין סתא נשהיי פהיי, ואולי הם שני פרטים ואנכי לא ידעתי עכ"ל: (כז) מונטו בקרקע, נגמרא סיים וחינו שותהו, וכן ליחא נגמרא כ"י, ועיין ד"ס דף ל"ג ע"ג: (כח) ד"א אמר לו נחא ודלמא, מדרש פנים אחרים (ל"ד ע"ב), והנה נמדרש פנים אחרים כמלל רק התחלת המאמר, והילקוט אסתר רמז תתרינא הביא נחמלל מאמר אמר ד"א יסנו עס אמר שטיין דנכנן, הוא מן אגל גריון, ואסכי הניא ולמלך אין שוה להניחם פותחים נתי כנסיות, והוא מן פנים אחרים, אגל המדרש שלפנינו הניא האמר גדול ככנסים לנתי כנסיות שלהן וקוראין דברים שאי אפשר לשמוען כ"י עד סופו לכך נאמר ודתייהם שונות, לא מלמתי המקור, רק נמלל נתיבוס שני אשר מתאים להמאמר שלפנינו רק נא"ז הוספות: (כט) לשבעה ימים עושין אורגיון, נפנים אחרים עושין ארניא וכתנתי סס בהערה פתרונו נעלם ממנו, אגל הנידקא כיוו שבוה נכיי אורגיון ככונה, וכן הניא הכי הגדול מה"ר"א קאהוט ז"ל בהשלמת הערך ש"ל ארגיא ופי' גליי שנייה וניסול: (ל) וכד אסמלל לבין למזבן מינהון אסרין שווקין, ונחש' ויומא די אסמלל לבין למזבן מינהון אסרין שווקין, ים נהקן אסרין עלן שווקין, פי' סוגרים, ועיין אגל גריון כד אגן נצין למיזבן מינהון מיד סוגרים עלינו שווקים וע"ס מה שכתנתי בהערה ל"ח: (לא) וכד מתקין נשיהון כ"י, ים נחש' ונידחסון לשבעה יומין ופקין בפלגות ליליא נשיהון ומסאבין ית מיא: (לב) ועיילו לבי כנישתהון וקריין ומצליין, נחש' ועלין לבית כנישתא. קריין נספריהון ומתרגיון נגניאיהון, לדעת התרגום היו קורין תרגום: (לג) ובירח סיון כ"י, וכן בחש"ס: (לד) ושדיין חזורי, פי' וחזקין תפוחים כי חזורא הולמלל נלשון סירי תפוח [אפסעל], ונחש' ושדיין חזורי תפוחים מלל תפוחים היא הוספה מילונית: (לה) נחד במשני

ונפקין לבוסתנא ושומטין לולבנא וקטפין אתרוגנא ומחרבין בסתנא ועקרין סייגיהון ולא חייסין עליהון, ועיילין לבי כנישתהון וגרסין ומצליין והדרין ועבדין הושענא, ואמרין כמה דמלכא עביד (לו) בנו סדרא אנחנא עבדין, ולא ידענא אם ליטין לנא או מברכין לנפשין, וקריין ליה הגא דמטללתא, ולא עבדין ביה עבדתא דמלכא, ומפקין לה לשתא בשה"י פה"י, וכן לשבע שנין עבדין שמסתא, ולהמשיך שנין עבדין ויבילא, ומחרבין ארענא ומבטלין זרועא וחצדא כולה שתא, ולא מזבנין לנא מפירי אילנא ולא מורעא כולה שתא עד דנמות ביניהון בכפנא, הללו מקצת מעשיהון המשונין, ודברים הרבה עושין משונים זה מזה, ואי אפשר לספר לפני המלך, אלא אם על המלך טוב יכתב לאבדם, שישיבתן בעולם נזק היא לנו, לכך נאמר ורתיהם שונות מכל עם ולמלך אין שוה להניחם:

(ט) **אם** על המלך טוב יכתב לאבדם. זה הוא שאמר דוד מלך ישראל הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים (הה"פ ס"ו י"ג), (לו) אמרה בנסת ישראל לפני הקביה רבון העולמים כל זמן שאומות העולם עומדין עלי אינן מבקשין ממני לא כסף ולא זהב, אלא לכלות אותי מן העולם, עמד עלי פרעה הרשע ולא ביקש אלא לכלות אותי, שנאמר ויצו פרעה לכל עמו לאמר וגו' (שמות א' כ"ב), וכן סנחריב אמר ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו (מ"ג י"ט כ"ג), וכן נבוכדנצר, והוא עשה בי יתר מכולן, שנאמר אכלני הממני נבוכדנצר מלך בבל (נחמיה י"א ל"ד): בשעה שעשה את הצלם שלח וכינס עלי שבע מלכיות, וזן אותי בפניהם ואמר לי השתחוה לצלם. (ל"ח) אמר ר' חנינא בשעה שעשה את הצלם קרא להנניה מישאל ועזריה אמר להן השתחוה לצלם, אמרו לו אין אנו משתחוים, אמר להם מפני מה אתם עוברין על גזירתך, אמרו לו מפני שגזירה של הקביה גדולה מגזירתך, שכתב לנו ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג'), אמר להם וכפני מה אתם מרדתם בו, אמרו לו מתוך שמרדנו בו באנו לידך, אמר אעפ"כ איני מניח אתכם עד שתשתחוה, ואם אין אתם משתחוים הריני מטיל אתכם לתוך כבשן האש, אמרו לו (ל"ט) וכי אש שלך גדולה מאשו של הקביה, והלא שש אשות הן יש לו להקביה, אש אוכלת אש, ואש יראה מפני אש, והיא אש של מלאכים, ואש אוכלת ולא שותה, והיא אש שלנו, ואש אוכלת ושותה, והיא אש שירדה לאליהו, ואש שותה ולא אוכלת, והיא אש של חלאים, ואש לא אוכלת ולא שותה, והיא אש של גיהנם, אבל אש של הקביה אדם נכוה בה לעולם, ואין נשמתו יוצאה אלא מיטרפת בתוכו, והולכת ומרוחק ממנה (מ) ארבע מאות פרסאות, ואדם נכוה בה לעולם ועד, ויורד בשבעה מדורין שיש לו להקביה, כל מדור ומדור עסקו אין לו שיעור,

הערות ותקונים

נחשתי וכו'. וכן בח"ס: (לו) בנו סדרא. נחשס צגליון פ"י מלחמה: (יז) חמדה כ"י לפני הקנ"ה. מדרש חבא גריון פ"ד פסוק ומדכי ידע (י"ז ע"ג) חבא סס הוא צננון חמר, וכאשר הוא לפנינו מוצא צמדס מנלס חסתר דפוס קאנשעמניכא תנסת רע"ט, ונדפס סניס צס' חגרת חגדות לס"ר חיים מליר הוכוויטץ (צגליון חמ"ה"ה): (כח) חמר ר' חנינא. כן מוצא צמדס חגילת חסתר סס, וסס חגירסא חמר ר' חנינא צר עגיל ולא כמלל כלל צללל גריון וכמו כן עוד מלמדים חמרים המוצא לפנינו. מזה רליס כי המסדר שלפנינו לקח מן מדרש חגילת חסתר הכ"ל, או ה"ה לסס מקור חמר: (ל"ט) וכי אש סלך גדולס מלסו של הקנ"ה. עד כאן הוא צמדס חגילת חסתר הכ"ל, והמלמר שלפנינו והלל סס חסות הן כמלל צמדס סס חלמר חמר ונמלל כלמר לפנינו צמדס חבא גריון (י"ז ע"ג) והלל סס חסות, וע"ס צהעקס שלי, ועיין יומל כ"א ע"כ: (מ) חרבע מלחם

והתחתון שבכולן ארקא, וכל היורד לארקא אינו עולה לעולם, חציו אש וחציו ברד, וכשאדם נידון בתוכה סוללין אותו מן האש לברד, ומן הברד לאש, (מא) ועוד מדה אחרת יש בה שבעת אלפים בתים, וכל בית ובית יש בו שבעת אלפים סידוקין, וכל סדק וסדק יש בו שבעת אלפים חורים, וכל חור וחור יש בו שבעת אלפים עקרבים, וכל עקרב ועקרב יש בו שבעת אלפים בדים של ארס, והן מוכנים לעובדי ע"ז, שנאמר בדנה תאמרין להם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו וגו' (ימ"י י" יא), ואנחנו נשתחוה לצלם, שנאמר והן לא ידיע להוא (למלכא) [לך מלכא] די לאלהך לא איתנא פלחין (הייל ג' י"ט), עמד עלי המן הרשע וביקש לעקור גופי ולקעקע ביצתי, ולא גזר על מחצה והניח מחצה, אלא להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, שנאמר יכתב לאבדם, אמר לו אחשורוש מתירא אני מגואלם, אמר לו אין להם גואל, ורוח הקודש צווחת ואומרת כי גואלם חזק ה' צבאות שמו (ימ"י י' לז), לכך נאמר הרכבת אנוש לראשינו: (מג) אמר ר' שמעון בן לקיש בשעה שאמר המן הרשע לאחשורוש בוא ונאבד את ישראל מן העולם, אמר לו אחשורוש אין אנו יכולין להם, שאלהיהם של אלו לא עזבם כל עיקר, ומלכים הראשונים היו גדולים ועצומים ממני, וכל מי שרדף אחריהן נטלו הקביה מן העולם, והיה חרפה לדורות, אנו על אחת כמה וכמה, חלל לך מן הרעה הזאת, התחיל המן מטריח על אחשורוש בדברים ביום ובלילה, והשיאו עצה רעה על ישראל, אמר לו נלך ונימלך בחכמים ובהרשומים, מיד קיבץ כל חכמי אומה ולשון, והיה אחשורוש נמלך בהם, אמר להם רצונכם נאבד אומה זו מן העולם, שמעיהו משינוי מכל הבריות, אמרו לו מי הוא זה שרדף להכשילך באותו מכשול גדול, אם אתה מאבד אומה זו מן העולם אין העולם מתקיים, הוי יודע שאין העולם מתקיים אלא בשביל תורה שנתן הקביה לישראל, ואפילו שמש יורח אין מאירין אלא בשביל ישראל, ואפילו גשמים ומללים ומעניות של סיס אינן באין לעולם אלא בשביל ישראל, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ימ"י ל"ג כ"ה), ולא עוד אלא שכל האומות העולם קראם הקביה נכרים, שנאמר וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא (מ"א ס' מ"א), וישראל קראם קרובים, שנאמר לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ט יד), ואומר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים י"ד א'), ואף הקביה נקרא קרוב, שנאמר קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ה י"ח), יש לך אדם שנוגעין בבניו ובקרוביו והוא שותק, קל וחומר באומה זו, אפשר שיהא אדם נוגע בהם ומניחו הקביה, שהוא ראש ושלום על הכל, על העליונים ועל התחתונים, ועל כל הרוחות ועל כל הנשמות, להגביה ולהשפיל להמית ולהחיות, אמר להם המן אותו אלוה שטבע פרעה בים, ושעשה להם את

הערות ותקונים

מאות פסוקות. נאצל גריון שם חרנע מאות ושלשים פסוקות: (מא) ועוד מדה אחרת יש בה. עיין נאצל גריון שם (י"ח ע"ה) בסיקורו אחר: (מג) אמר ר' שמעון בן לקיש בשעה שאמר המן הרשע. המאמר נחלף ב"כ במדרש מגלת אסתר (נד 68) ומתחיל ועמד המן לכלותם וגמר המן לחטשויות נאצל כל חים כאים אחד אחד לחטשויות חין אלו יכונין כו', וחסר שם האומה, ונמלל במדרש אסתר רבה צ"פ. פסוק אס על המלך ט"ז, ומתחיל אמר ריש לקיש בשעה שאמר המן הרשע לחטשויות נוא ונאצל את ישראל מן העולם וכו'. וריש לקיש הוא כמו ר' שמעון בן לקיש כידוע, ושם במדרש אסתר רבה המאמר נלשון ארמי ולפנינו הוא נלשון עברי, נח, חס ראים כי המסדר לאס המאמר הזה בצורה מדרש כי חס מדרש אסתר רבה לא ראה ולא הביא דבריו כלל רק היה לפניו המקור הראשון והעתיק הדברים ללשון עברי, וגם במדרש מגלת אסתר הוא נלשון עברי כמו לפנינו

כל הנסים והמופתים והנפלאות, כבר הזקין, ולא יכול לראות ולא למחות, שכבר עלה בנבוכדנצר מלך בבל והחרב את ביתו, ושרף את היכלו, והרג עמו, והגלם ופזרם בכל העולם כולו, ולא יכול עוד לעשות כלום, איה כחו וגבורתו, אלא כבר הזקין, שנאמר ויאמרו לא יראה יה וגו' (מגלים ל"ד ז'), וכיון שאמר להם כענין הזה, אף הם קיבלו ממנו, (מג), ועמדו כולן וכתבו וחתמו ונתנו לו חותם, (מד) ובשעה שחתמו ויצאו פגעו בשלשה תינוקות יוצאין מבית רבן, והיה מרדכי מהלך לפניהם, והמן וכל שרי המלוכה באין אחריה, כיון שהגיע אצלם, אמר להם מרדכי לתינוקות אמרו לי פסוקכם, פתח ראשון ואמר אל תירא מפחד פתאם ומשוואת רשעים כי תבא (משלי נ' כ"ה). פתח השני ואמר עוצו עצה ותופר וגו' (ישעי' מ' י'). פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול (סס מ"ד). וכיון שאמרו לו כך שמח בלבו וצחק, כיון שראהו המן ששמח וצחק, אמר לו מה אמרו לך התינוקות הללו, שמא בשורות טובות נתבשרת, אמר לו הין בשורות טובות, בשרוני ושמחת, באותה שעה חישב המן בלבו ואמר אין אני שולח יד בתחלה אלא באלו התינוקות, התחיל מרדכי צוח ואומר אליו אלי למה עזבתני (מגלים כ"ג ז'): (מה) ד"א כשאמר המן לאחשורוש בוא ונאבד את ישראל מן העולם, אמר לו אחשורוש והלא הם פקדון בירי, ואני מתירא שמא יעשו לי כשעשו לפרעה וסיתון ועוג ולאחד ועילשים מלכים וסיסרא ויבין וסנהריב, ומכיר אני באלהיהם מה עשה בנבוכדנצר שנתענה עם בהמות וחיות, וכן בבלשצר, ואף אני איני יכול לו ואני קשה מכל אלו, אמר לו המן כל הדברים שאמרת אסתהו בזמן שהיה רוצה עליהם, וכשהיה בית המקדש קיים, אבל עכשו שהחרב את ביתו הוא כועס עליהם, (מג). והרי אני סופר לך חשבונם, (מג) ששים רבוא יצאו ממצרים ונתנו לאלהיהם בקע לגלגולת מחצית השקל בשקל הקודש, והוא עשרים גרה, הרי אני נותן לך עשרת אלפים ככר כסף, ולא ידע הרשע שהקב"ה צוים על זאת כדי ליתן כפרם, ולהקדים פדיונם מידו של רשע, (מח) דאמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד הכן הרשע לשקול שקלים בישראל, לפיכך הקדים הקב"ה שקליהן לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמייעין על

הערות ותקונים

לפנינו: (מג) ועמדו כלם וכתבו וחתמו ונתנו לו חותם. נמדרש מגילה אסתר ה"ל שנדפס פעם שנית ע"י הרה"ק רמ"ס הורוויץ (ל' 68) נמלא חסד זה המלך: וכן כתוב צאמן אגרות שלום לכם עד אין חקר כו', והוא נמדרש אגל גריון (כ"ו ע"ה), ומונא צילקוט אסתר רמז תמנ"ה, ונרעם נלדו מדרש, ל"ל אגל גריון, ובכ"י של אגל גריון הנמלא צדיקט מונעלום הוא בלשון ארמי והלגתי נמדרש אגל גריון (דף ע"ז) גם נוסחת מהכ"י הזה בלשון ארמי, וכן נמלא בפסיקתא חדתא בית המדרש ח"ו (ל' 54): (מד) ובשעה שחתמו וילאו פגעו בשלשה תינוקות. הוא נמדרש אגל גריון ריש פ"ד ומרדכי ידע, ונמדרש אסתר רבה פ"ז אות י"ט הלשון משונה כדרך מדרש מאוחר, ומונא דברי מדרש אגל גריון צילקוט רמז תמנ"ה, ונמלא ג"כ נמדרש אגל אסתר שהוליד לאור שנית הרה"ק רמ"ס הורוויץ (ל' 69) ומחמיל ובשעה שחתמו אגרות: (מה) ד"א כשאמר המן. מדרש פנים אחרים (ל"ד ע"ג), ומונא צילקוט, ומונא מן מדרש פנים אחרים: (מז) והרי אני סופר לך חשבונם. צפנים אחרים וצילקוט אני סופר לך חשבון: (מז) ששים רבוא ילאו ממלרים ונתנו לאלהיהם צקע לגלגולת וכו'. צמוס' מגילה ט"ז ע"ה ד"ה ודמי הביאו וז"ל שבעתי שבעה אלפי ככרי כסף עולין מ"ז שקל לכל אחד מישראל שהיו ח"ר אלק כשילאו ממלרים ואמר מ"הן לאחשורוש כל פדיונם ודו"ק ומשכח עכ"ל, וע"ש צמנחם הכ"ח ודברי המוס' מונאים לפנינו: (מח) דאמר ריש לקיש וכו' וסיימו דמין וכו'. מגילה י"ג ע"ב וזה הוסיף המסדר צמנחם המלך שהניא מן מדרש פנים אחרים:

כיון

השקלים. (טט) כיון ששמע אחשורוש כך, אמר לו אם אתה מבקש לקנות, אין אני מוכרן אלא בשביל כבודך, בוא אני ואתה ונפיל גורלות, אם עלו העם בידך והכסף בידי אני מוכרן לך, ואם עלו העם בידי והכסף בידך, אין אני מוכרן לך, שהן פקדון בידי, הפילו גורלות, (י) ובשביל עונותיהם של ישראל עלו העם בידו של המן, וצר לו על הכסף צרה גדולה, כיון שראה אותו המלך שצר לו על הכסף, אמר לו הכסף נתון לך, (יא) והעם לעשות בו כטוב בעיניך, עליהם הכתוב אומר ועל עמי ידו גורל (יואל ד' נ):

[י] **יִסֵּר הַמֶּלֶךְ** את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן. (נג) אמר ר' אבא בר כהנא גדולה הסרת הטבעת יתר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות, דאילו ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות, לא החזירו את ישראל למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירה את ישראל למוטב:

[יא] **וַיֹּאמֶר** המלך להמן הכסף נתון לך והעם וגו'. (נד) אמר ר' אבא בר כהנא משל דשני רשעים למה הוא דומה, לשני בני אדם אחד יש לו חריץ בתוך שדהו, ואחד יש לו תל בתוך שדהו, בעל החריץ אומר מי יתן לי את התל, ובעל התל אומר מי יתן לי את החריץ, לימים נודווגו זה אצל זה, ואמר לו בעל החריץ לבעל התל תן לי תלך ברמים, אמר לו טול בחנם ולואי: דיא הכסף נתון לך. (נז) זה שאמר הכתוב רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום (משלי יט כ"א). המן השב בשביל הכסף, והקביה הפר מחשבתו ויגו במה שיצא מפיו, ואמר לו העיץ נתון לך, שכן את מוצא שהעיץ והכסף עולה מנינם שוה, לכך נאמר הכסף נתון לך, כלומר העץ נתון לך: (נד) [דיא הכסף נתון לך. אלו קבל אחשורוש ולא החזירו להמן, לא היתה תקומה לשונאיהן של ישראל, שהיו כל באי העולם אוסרין מה יש לך עוד בהם, כבר לקחת את דמיהם ומכרתם, ואין לך עוד בהם כלום, ומה שיצאה לוקח לעשות בהם יעשה, לכך נאמר לו הכסף נתון לך]:

[יב] **וַיִּקְרָא** סופרי המלך בחדש הראשון בשלשה עשר וגו'. (נה) אוי לו להמן

העדות ותקונים

(טט) כיון ששמע אחשורוש. הוא נמדרש פנים אחרים, ומוצא זילקוט שם: (י) וכשנזיל עונותיהם של ישראל עלו העם בידו של המן. נמדרש פנים אחרים וזילקוט נטעות ועל עוונותיו של המן עלה העם בידו: (כא) והעם לעשות בו כטוב בעיניך. נמדרש פנים אחרים סיים איני מנקה לא משכרן ולא מהפסידן, וממלא עוד אחד זה ממלא נמדרש פנים אחרים והעם לעשות בו כטוב בעיניך. היה לריך לומר והעם לעשות בזה כטוב בעיניך, למה אמר כן, א"ל אחשורוש אין אחי נזקק להם חלא להקציה, שנאמר בכל דברם לו לך (ישע' ס"ג ט'), וכתיב עמו אנכי צלה (מחלים ל"א ט'), וגם הממלא הזה הציא הילקוט: (נג) אמר ר' אבהו נר כהנא גדולה הסרת הטבעת. מנילה פ"ו ע"א: (נד) אמר ר' אבהו נר כהנא משל. מנילה שם, ונמלא חסדים המלות אבר כהנא, ונמלא לכוון גם נכ"י מן ש"ס מנילה עיין דר"ס (לד 64) וגם יש שנייה קטנים בש"ס כ"י וזה כמו שהיה המקור, ועיין דר"ס שם הערה א': (נד) זשיה רבות מחשבות בלב איש המן חשב כו'. זה חסר לפנינו נמדרש פנים אחרים, ונזיל ספק היה לפני המסדר, ונמלא בסגנון אחר נמדרש א"ג (ט"ו ע"א) הכסף נתון לך איני מנקה לא משכרן ולא מהפסידן הסיבה רומ הקודש ואמרה לו הכסף נתון לך העץ נתון לך דמושנניה דין כחושנניה דין, והעירומי שם בהערה קמ"ג שמוצא נמדרש אסתר רנא פ"ו אות כ"א הכסף ננימטריא קס"ה כמו העץ מושנניה דין כחושנניה דין, ורלחמי בחס' מנילה י"ב ע"ב ד"ה הכסף שהציאו ח"ל הכסף נתון לך גימטריא דהכסף עולה העץ רמז לו שיחלה עליו עכ"ל. ודנריהם נונעים מן מדרש א"ג. ונסה נס בלשון רנא: (נד) ד"ה הכסף נתון לך. הוספתי כמו שהוא נכ"י אקספארד: (נה) אוי לו להמן. מדרש פנים אחרים (ל"ה ע"א):

הרשע, [שעוונותיו מסכסכין אותן], שביום שהיו ישראל שוחטין את פסחיהן [בירושלים], בו ביום נגזר עליהן שיהרגו שונאיהן של ישראל, שהיה המן כותב איגרות אל כל המדינות להרוג ולכלות, ורוח הקודש צווחת ואומרת ישוב עמלו בראשו (מל"ג י"ז), (ט) ר' יוסי אומר (ז) אסטרולוגוס גדול היה המן, (כ) וכתב איגרת פטקין, ושילח בכל המדינות להשמיד את כל היהודים בשלשה עשר לחדש אדר (נט) ביום השלישי במזל אריה:

[יג] ונשלוח ספרים וגו' להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים. (ס) זה שאמר הכתוב יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים (זכרי' י"ז), יודע צדיק נפש בהמתו זה הקביה, שכתב בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ג כ"ח), ורחמי רשעים זה המן, דכתיב ביה להשמיד להרוג ולאבד ביום אחד (אסתר ג' י"ג), אמר ר' לוי אוי להם לרשעים שהן מתעמקין בגזירותיהן על ישראל, כל אחד אומר עצתי יפה מעצתך, קין הרג את אחיו, בא עשו ואמר שוטה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו, אינו יודע שאביו פרה ורבה ומביא כיוצא בו, אבל אני איני עושה כן, אלא יקרבו ימי אבל אבי (נחמ"א כ"ז י"ג), ואחר כך ואהרנה את יעקב אחי (ע"ה). בא פרעה הרשע ואמר שוטה היה עשו, אינו יודע שאחיו פרה ורבה עד שלא ימות אביו. אני איני עושה כן, אלא עד דאינון דקיקין תחות כרסי אמהתהון, אנא מהוביד יתהון, דכתיב כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו [וכל הבת תחיון] (שמות ח' כ"ג). אתא המן ואמר שוטה היה פרעה, שאמר וכל הבת תחיון, אינו יודע שהבנות נישאות לאנשים, ופרות ורבות, אני איני עושה כן אלא טף ונשים ביום אחד (אסתר ג' יג), לעתיד לבא גוג ומגוג אומרים שומים היו הראשונים שהיו מדיינין כנגד ישראל, אינם יודעין שיש להם פטרון בשמים, אני איני נלחם תחלה אלא בפטרונם, הדא היא דכתיב יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו (מל"ג י"ג), אומר להם הקביה שומים שבעולם, אתם נוקקין כנגדי, חייכם שאני משחק בכם תחלה, דכתיב יושב בשמים ישחק (ע"ה ע"ה), ולבסוף אני נפרע מכם, דכתיב ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב (זכרי' י"ד ג'):

[יד] (ס"ה) פתשגן הכתב, מה היה כתוב בספרים אשר שלה אחשורוש לכל מדינה ומדינה: אדם אחד בא לעירנו לא מסקומינו ולא מאדמתנו, בן גדולי עולם הוא, והמן שמו, שאל ממני שאלה קטנה וקלה, אמר

הערות ותקונים

(נו) ר' יוסי אומר. פדר"ה פ"ה, וכן מוצא נמדרש פנים אחרים נוסח ה' (כ"ג ע"ג): (ז) אסטרולוגוס, גם נפדר"ה כתוב אסטרולוגוס בעמות, וכן מוצא בעמות בפנים אחרים ע"ה וז"ל אסטרולוגוס, ופ"ה חזקה נכונת: (כ) וכתב איגרת פטקין. נפדר"ה וכתב איגרת פטקין, והמלה הזאת כתובה לפעמים בע"מ ופעמים נתייז והכל אחד, וסורחתה בלשון רומי ערבי ופסי כח, ואין ספק שהיה כתוב וכתב פטקין ואמר רש"י פ"ה המלה איגרתא, ונמדרש פנים אחרים: ע"ה נאמר רק וכתב פטקין: (נט) ביום השלישי במזל אריה. כ"ה גם נפדר"ה. ואין להם פטקין, ומודע אז הוא מזל אריה, ומודע אז הוא מזל דגים, וזכור כי המלות "ביום השלישי במזל אריה" הם אינם מנוקף הספר וש"ס בניאור הכד"ל כי נחמק צ"ה לנארה: (ס) זש"ה יודע לדיק. פסיקתא סור לו כשנ (ע"ה ע"ג). פתחומא אמור אות י"ח, ויקרא דכ"ה אמור פכ"ז אות י"ח, שו"ס מוזכר ג' אות ד', ומוצא בילקוט זכרי' דמז' תפ"ג נשם התחומא, מדרש אסתר דכ"ה פ"ז פסוק ויקראו סופרי המלך, ולא מודע איזה מדרש היה לו למקור צ"ה: (ס"ה) פתשגן הכתב מה היה כתוב בספרים אשר שלח אחשורוש אדם אחד וכו'. נוסח האגדה נמלא נ"כ נמדרש אצל גרין אשר הולאמי לאור כי נמדרש אצל גרין נדפס

עם אחד יש בינינו, בזוי הוא לנו, מלעיגים עלינו, ושמים ברעיתנו, וקללת המלך מצויה בפיהם ערב ובקר וצהרים, וכך הם אומרים ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו (מלכים י' ט"ו), [ויעוד אומרים] לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים (סס קמ"ט ז'), מה עשו לפרעה כשירדו למצרים הושבים במיטב הארץ, והאכילם את הלב הארץ וזן אותם בשני רעבון, בקש לבנות פלטורין אחת, נכנסו אצלו (סג) אנשים בחורים ונדיקין ובאו עליו בעלילה, אמרו לו לזכות לאלהינו אנו הולכין, ולסוף שלשה ימים אנו באים, אם רצונך שישאלו לנו כלי כסף וכלי זהב, והשאל להם עד שטען כל אחד משוי תשעים חמורים לזבויים, כיון שנתעבבו ולא באו, רדף פרעה אחריהם ליטול ממנו הוא וכל מחנהו, והיה להם איש אחד משה בן עמרם שמו, ביקש רחמים ולחש על המקל, וקרע להם את הים, ועברו בתוכו בחרבה, בקש פרעה לחזור הוא וכל מחנהו, [ולא יכול], ואין אני יודע מי דחפו הוא וכל מחנהו לתוך הים, ולא זכרו כל אותה הטובה שעשה עמם, כיון שעלו מן הים בא עליהם עמלק אבי אבא, והיה לאותו משה הלמיד אחד יהושע שמו, אמרו שהוא לחש על המקל ורפו ידיהם ונפלו לפניו, ואין אני יודע אם בעלי כשפים הם אם גבורי מלחמה הם, ובא עליהם סיחון ועוג גבורי ארצנו, שלא היתה כל בריה יכולה להם, ואיני יודע במה הרגום, ובאו על מדין והרגום, מה עשה אותו יהושע, הכניסן לארץ ישראל, וחלק להם ארץ אחד ושלשים מלכים, ולא די שחילק את ארצם, אלא שעמדו עליהם והרגום, אפילו אותם הגבעונים שהשלימו להם, כבשום לעבדים ולשפחות, ולא עוד אלא שעמד עליהם שאול והרגם, ובא עליהם סימרא וכל מחנהו, ואיני יודע מה עשו לאותו האיש, ונהל קישון שטפם, והשליכן לים הגדול, שנאמר נחל קישון גרפם (שופטים כ' כ"א), והיה להם מלך אחד, ודוד בן ישי שמו, והיה משחית ומכלה, שנאמר ואיש ואשה לא יחיה דוד (ש"ס כ"ז י"א), ועמד בנו אחריו שלמה שמו, ובנה להם בית אחד וקראו לו בית המקדש, ואיני יודע מה היה בתוכו, כשבאים עליהם למלחמה הם נכנסין בתוכו, ואומרים קריאת שמע, ועומדין ואומרים חפלה אנו מתפללין, וכשהם יוצאין מתוכו נוצחין על אויביהם, ולא היתה מדה טובה בעולם שלא נתנאו בה, עד שלא חשבו כל בריה בעיניהן, אף באהיהם מרדו בו, עד שהביא עליהם אדם אחד נבוכדנצר שמו, וכינס עליהם כל מלכיות, מהם הרגו, ומהם השליך בקלורין, ומהם השליך בשלשלאות של ברזל, עד שהגלה אותם בינינו, אעפ"כ לא שבו ממעשיהם כלום, ומכוערים ובזוים הם לנו, ומכשול לנו בכל דור ודור, וכשאנו מבקשין מהם חפץ, סוגרין עלינו השווקים ואומרים לנו יום זה אסור לנו, בנותינו אין לוקחין, ובנותם אין נותנין לנו, לחמינו אין אוכלין ומימינו אין שותים, ואם נפל זכוב לתוך כוס אחד מהן זורקו ושותיהו, ואם יד אחד ממנו נוגע בתוכו זורקו כולו על הארץ,

הערות ותקונים

הנהפך בנית המדרש חסר דף ט"ב. ונמצא במדרש אסתר רבה פ"ז אות י"ג נמצא וכן כוננו בחזקת חזקת שלום לכה עד חין חסד והוא כיצד מן חנה גרין. וכן מוצא צלקות אסתר רמז חק"כ י"א ויקראו סופרי המלך והוא לקוח מן חנה גרין ועל פסוקים העיריות בהעדות שלי למדרש חנה גרין והמסדר לפניו הניח קלם כסגנון חסד וזהו לו מקור חנה וכן נמצא נוסח האגדה בלשון חרמי כ"י מן ח"ג הנמצא בנכרס מוזנעלס, והנחת הנוסח הזה נח"ג (ט"ז ע"א), וכן נמצא האגדה במדרש מנחם אסתר שהוליד לאור שנית הרב הסכם הכחית הוויזן (נ"ה 68) וקילור עמנו נמצא בספיקתא חתא (בית המדרש ח"י נ"ה 64): (סג) חננים נחמדים זנדיקין. ליחס

אפילו מלכים גדולים דומין בעיניהם כאשה נדה, הללו מעשיהם של אומה זו, עכשו ישבנו והפלנו גורלות על שנים עשר חדש, ונפל הגורל על חדש אדר, והפלנו גורלות על הימים, ונפל הגורל על שלשה עשר בו, כשאגרות באות אליכם הדורך קשתו ידרוך, והנוטל הרב יטול, והרגו בהם עד אשר לא תשאירו בהם שריד ופליט, לכך נאמר להיות עתדים ליום הזה:

[טו] והמלך והמן ישבו לשותה. (סג) באותה שעה נהבע מישראל עונותם, שמתוך מאכל ומשתה מכרו ליוסף: והעיר שושן נבוכה. (סד) נפלה ערבוּבא בשושן הבירה, אשה הולכת לשטוח בגדיה נפלה מן הגג ומתה, אדם הולך לשאוב מן הבאר ונופל ומת, לכך נאמר נבוכה:

פרשה ד.

[א] ומרדכי ידע את וגו'. (ב) מהו ידע, אמר מרדכי יודע אני שנגזר על ישראל כלייה מיום שכרעו לנבוכדנצר, שכך הוא אומר וזכה לאלהים יחרם (סמות כ"ג י"ט): (ג) ד"א אמר יודע אנכי שנגזר עליהם כלייה מיום שאכלו בסעודת אחשורוש וקלקלו, (ג) דאמר ר' יצחק נפחא בעלילה גדולה בא המן הרשע על ישראל, שנאמר ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם (אסתר ח' ט'), (ד) ואין עם אלא ישראל, שנאמר עם זו יצרתי לי (ישעי' מ"ג כ"א), אמר המן לאחשורוש אלהיהן של אלו שונא וזם הוא, [העמיד להם זונות ועשה להם משתה] וגזר עליהם שיבואו לבית המשתה ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם, שנאמר לעשות כרצון איש ואיש, (ה) [ומי שירצה לבוא יבוא] ומי שאינו רוצה לבוא לא יבוא, וכיון שהרגיש מרדכי והכיר בדבר, הכריז עליהם ואמר הואיל ולדעתכם הוא אל תלכו לבית המשתה לאכול ולשתות עמהם, (ו) כדי שלא יהא פתחון פה לשמן להשטין

הערות ותקונים

ליהא נכל המקומות שרשמי והמלה זנדיקין אין לה ספר: (אג) נאומה שעה נהבע מישראל עונותם. מדרש פנים אחרים (ל"ה ע"א): (סד) נפלה ערבוּבא בשושן הצירה. מדרש פנים אחרים שם ומוזכר צילקוט ואחר פנים המאמר צילקוט שם נמלא הוספה פ"י היו מתכים הולך יכול לעשות דבר גדול כזה והוא לא היה חושש כלל כי היה יודע לעשותו בקל כך מרדכי ידע רפואה למצא ע"י חסונה ותענית, והמאמר מהמדרש שלפנינו מוזכר צמח הלוי דף ק"ו ע"ב צמח צילקוט וע"ש מה שהעידר זה: (ה) מהו ידע. מדרש פנים אחרים פ"ד (ל"ה ע"א), ומוזכר צילקוט אסתר רמז חלף כ"ו: (ז) ד"א אמר יודע אני שנגזר עליהם כלייה מיום שאכלו בסעודת אחשורוש. עין מנילה י"ג ע"א שאלו חלמיהו אח רש"י מפני מה נתחיינו טונאיהם של ישראל שצאחו הדור כלייה אמר להם אמרו אחם אמרו לו מפני שבהו מעבודתו של אותו רשע: (ג) דאמר ר' יצחק נפחא בעלילה גדולה בא המן הרשע על ישראל וכו'. מדרש חנה גרין פ"ד (ע"ז ע"ב), ושם הוא צמחין אחר קלה, וכן נשנה במדרש אסתר רבה פ"ז במאמר המתחיל אמר ר' יצחק נפחא, ובמדרש מנחת אסתר שבוילא לאור שניה הרה"ח בהרח"ט הורוין (לד 69) ונלקה נחקר, ובמדרש צילקוט אסתר רמז חמרי"ז ונוגע מן אלא גרין, ובמדרש לקח טוב (דף נ"א ע"א): (ד) ואין עם אלא ישראל שאלה עם זו יצרתי. בל"ג מוזכר הכתוב עמים הר יקראו (דברים ל"ג י"ט), ובמדרש אסתר רבה מוזכר הכתוב עם נוסע ב' (סס), וצילקוט ונלקש חסר הראיה מן יזכמו: (ה) ומי שילכה לנזול ינא ומי שאינו רוצה לנזול לא ינא. תקתי כמו שהוא במדרש חנה גרין, ושם כוסף עוד כדי שלא יהא להם פתחון פה לומר על כרחם הניאוס, וכן מוזכר צלחט טוב, וצילקוט, ובמדרש אסתר רבה חסר זה שלא יהא פתחון פה לומר הדין לומר צל כרחם הניאוס, וזה הוסף ממאמר שלאחריו: (ו) כדי שלא יהא פתחון פה לשטן להשטין עליכם. וכן צ"ל, ובמדרש אסתר רבה שלא יהא פתחון פה עם מוח הדין לקטרג עליכם, ונל"ע שלא חתנו פתחון פה למוח הדין לקטרג עליכם, וצילקוט

עליכם, ולא קבלו ממנו. (ז) אמר ר' ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות איש הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו וקלקלו, (ח) מיד עמדה מדת הדין לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבונו של עולם עד מתי תידבק באומה זו, שהם מפרשים את לבם ממך עוובים ונמשושים ומפוזרין ממך, ואינם חוזרין בתשובה לפניך, אלא אם רצונך אבד אומה זו בזמן זה אמר לה הקב"ה ותורה מה תהא עליה, וזמרה לפניו תסתפק בעליונים, באותה שעה אף הקב"ה השוה בדעתו לכלות את ישראל, ולמחות את שמם מן העולם, ואמר למה לי אומה זו, (ט) רבתה אנהתי בשבילה בכל יום ויום (י), אבל אשכחתי מארץ זכרם ותפארתם מבני אדם, אמר לו הקב"ה לשמן לך והביא איגרות ואכתוב עליהם כלייה, מיד הלך השמן להביא מגלה, ותורה יצתה כנגדו בבגדי אלמנותה, ונתנה קולה ובכתה, ובכו לקול בכייתה כל מלאכי השרת ואמרו אם ישראל אובדין מן העולם, אנו למה נצרכין בעולם, אמרו לפניו רבונו של עולם יבטלו ישראל (יא) שמשפיעין דם בניהם בכל יום (יב) שנאמר (הבט ואל תפר ברית) [הבט לברית (מהלל ע"ד ז')], והיו מלאכי השרת צועקין ובוכין, שנאמר הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישע' ל"ג ז'), וכיון ששמעו שמש וירח אף הם הגרו שקים, ונתנו קולם בבכי, שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (ישע' י"ג), (יג) אמרו רבונו של עולם יבטלו ישראל שמכבתתין רגליהם ומהלכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, יבטלו ישראל שאין משתעבדין אלא על התורה ועל המילה, באותה שעה רץ אליהו בבהלה אצל צדיקי עולם, ואצל נביאים הראשונים, ואמר להם אבות העולם מלאכי השרת ושמש וירח ושמים וארץ וכל צבא מרום בוכין במר נפש, וכל העולם כולו היל אחותם כיוולדה על בניכם שנתחייבו כלייה, ואתם יושבים ודומים, (יד) אמרו לו מפני מה, אמר להם בניכם השלמו לטבח ונגזרה עליהם גזרה למחות את שמם, ולאבד את זכרם מן העולם, שנאמר אמרו לכו ונכחידם.

הערות ותקונים

ובילקוט חסד זה: (ז) ח"כ ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה. נמדרש ח"כ שמונה עשר אלף וחמש מאות, וגם נמדרש אסתר רבה הגירסא וחמש מאות, ובילקוט יח אלף ותקמיה, ואין ספק שנוסחא אחת היה כתוב תחילה, וכל המעתיק והליג חסע מאות, והעיקר ח"ק במסרן אות ח', והליג חמס מאות, וגם לפני בילקוט היה הנוסחא וח"ק, רק אחר זה כתוב עמד השטן והשטין והיה לפניו הנוסחא רקיד עמד השטן והשטין, ומן מלת רקיד נעשה תקמיה ודלית כי דברי בילקוט מציאים בנתיב הלוי דא לא ע"ב והציא כמו שמיקנתי ושנחתי. ונלקח עוב השמטי אס המספר: (ח) מיד עמדה מדת הדין לפני הקב"ה. בלגא גרין ובמדרש רבה ובילקוט מיד עמדה השטן והשטין [במדרש סס והשטין], ובג"ש מיד קט"גה מדת הדין לפני הקב"ה: (ט) רבתה אנהוטי בשבילה בכל יום ויום. בלגא גרין ששנצילה רבו אנהוטי בכל יום, ובמדרש אסתר רבה ששנצילה הכניתי אנהוטי ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה, וזה ח"קן אחר המגיהים, כי היה כתוב רבו אנהוטי והליג המידה אנהוטי והוסף עוד ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה, וגם בל"ש כתוב ששנצילה רבו אנהוטי בכל יום, וגם בילקוט מוצא ששנצילה רבות אנהוטי בכל יום: (י) אכל אשכחתי מארץ זכרם ותפארתם מבני אדם. בל"ג ובאסתר רבה ובילקוט מוצא ששנצילה מאלרן זכרם (דברים ל"ב כ"ו), ולא יתיר: (יא) שמשפיעין דם בניהם בכל יום. בלגא גרין שמעטיפין דם לשמונה [ימים], ויהי בל"ש, ובאסתר רבה חסד: (יב) שנאמר רבונו של עולם יבטלו ישראל, ח"ק זה לשון הכתוב. ותקמיה הנט לבדית, ובלגא גרין הגירסא דכתיב אס לא צריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמימי (ירמ' ל"ג כ"ה), וכחז הנט לבדית כי מלאך מחשבי ארץ וגו' [ההלל ע"ד כ']: (יג) אמרו רבש"ע יבטלו ישראל כי עד באותה שעה. זה חסד נמדרש אסתר רבה, ועיין בלגא גרין הערה י"ט: (יד) אמרו לו מפני מה. נמדרש אסתר גרין אחר להם ופניו כנגד על שונאי

מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד (מפליס פי"ה), אמר לו משה לאליהו חס ושלוש כתובה אגרת על צאני, אמר לו רועה נאמן - כבר כתובה אגרת בלייה ומבקשין לחתמה, אמר להם משה לאבות העולם אם בטיט חתומה רחמים נשמעין, ואם ברם חתומה מה שהיה כבר היה, מיד חזר ואמר לו משה לאליהו כלום יש אדם כשר באותו הדור, אמר לו יש אדם כשר ומרדכי בן יאיר שמו, אמר לו לך והודיעו שיעמוד הוא משם ואנחנו מכאן ונבקש עליהם רחמים, מיד הלך אליהו והודיע למרדכי, שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, וכי [עד עכשיו] לא היה יודע אלא שהודיעו שכבר הסכימו בית דין שלמעלה, מיד ויקרע מרדכי את בגדיו, מלמד שלא קרע עד שהודיעו אליהו, באותה שעה הלך מרדכי וקיבץ כל תינוקות של בית רבן לבית הכנסת, ועינה אותם בתענית, והלבישם שקים, והושיבם על האפר, והיו גועים בבכייה כבני צאן כל היום וכל הלילה, עד שעלתה שועתם לשמי מרום, מיד נתגוללו רחמיו של הקב"ה עליהם וקרע את האגרת, והפר מחשבתו של המן, לכך נאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, שהודיעו אליהו מה שנעשה במרום: ויקרע מרדכי את בגדיו. (טו) אמר ר' יצחק נפחא שבטים קרעו על בנימין, יצא ממנו מרדכי שקרע על ישראל, שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו: ד"א ויקרע מרדכי את בגדיו, לפי שהוא אומר ויקרע יעקב שמלותיו (נלאים ל"ז ל"ד), (טז) ר' פנחס בשם ר' הושעיה אמר השבטים גרמו לאביהם שיקרע, היכן פרע להם הקב"ה, במצרים, דכתיב ויקרעו שמלותם (נלאים מ"ד י"ג), יוסף גרם לשבטים שיקרעו, היכן נפרע לו בעי, דכתיב ויקרע יהושע שמלותיו, וכך בנימין גרם לשבטים שיקרעו, היכן פרע לו הקב"ה, בשושן הבירה, דכתיב ויקרע מרדכי את בגדיו, וכך מנשה גרם לשבטים שיקרעו, לפיכך נקרעה נחלתו חציה בעבר הירדן וחציה בארץ כנען. (יז) ד"א ויקרע מרדכי את בגדיו, זה אחד משלשה שקרעו בגדיהן ונשכרו, יעקב נאמר בו ויקרע יעקב שמלותיו (נלאים ל"ז ל"ד), ומה נשתכר, ויוסף ישיט ידו על עיניו, ((נלאים מ"ד ד')) והשבטים נאמר בהם ויקרעו שמלותם (סס מ"ד י"ג), אמר להם הקב"ה קרעתם על יוסף אחיכם, חייכם למחר אתם אוכלין ושותין עמו, שנאמר וישתו וישכרו עמו, (נלאים ק"ג ל"ג) ומרדכי אמר לו הקב"ה קרעת חנם, חייך למחר אתה לובש בגדי מלכות, והמן נצלב: וילבש שק ואפר. (יח) אמר ר' איבו לפי שלבש יעקב אבינו את השק, לפיכך אינו נוהג אלא בבני אדם גדולים, דוד ויפול דוד והוקנים מכוסים בשקים (דס"א כ"א ט"ז), אחאב וישם שק על בשרו ויצם (מ"א כ"א כ"ז), יורם וירא העם והנה השק על בשרו מבית (מ"ג ו' ל'), מרדכי וילבש שק ואפר: ויועק ועקה גדולה ומרה.

הערות ותקונים

סוגי ישראל בליה למה מפני שנהנו נסעורם של אשכנזים, ועיין במדע אסתר רנה הוספות דברים, ועיין בלשון גריון בספרות שלי: (טו) א"ר יצחק נפחא, זה לא מלאה: (טז) ר' פנחס נסס ר' הושעיה: ד"ר פ"ד א"ר ז"ל, מדע ש"ס מוזכר י' א"ר ז"ל, וגם במדע פנים אחרים נוסח א' (כ"ז ע"א), ומונח צילקוט אסתר רמז אלף כ"ה, וכן בלשון סוג: נלאים ל"ז ל"ד: (יז) ד"א ויקרע זה אחד משלשה שקרעו בגדיהם ונשכרו, מדע פנים אחרים נוסח ז' (ל"ה ע"א) נשינויים: (יח) אמר

(יט) זה שאמר הכתוב כך בטחו אבותינו וגו', אליך זעקו ונמלטו וגו', ואנכי תולעת ולא איש (מילים כ"ה ו' ז'), כך בטחו אבותינו שכל זמן שהם זועקין מצרה אתה עונה אותם, מה תולעת זו אין כוחה אלא בפיה, כך ישראל אין כוחו אלא בפיהו, כיון שמגיעין לצרה זועקין ומיד נענין, במצרים הוא אומר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וישמע אלהים את נאקתם (שמות ז' כ"ד), וכן את מוצא על הים, ויזעקו בני ישראל אל ה' ויאמר משה אל העם אל תיראו (שם י"ג ז'), כך עכשו ומרדכי ידע ויזעק זעקה גדולה ומרה: (כ) ד"א ויזעק זעקה. מאי אמר, רב אמר גבר המן כמלכא אחשורוש, (כא) רב שימי בר אשי אמר גבר מלכא תתאה ממלכא עילאה: (כב) ד"א ויזעק, התחיל צועק ובוכה, ואומר רבון העולמים לא כך נשבעת לאבותינו להרבות אותנו ככוכבי השמים, עכשו נתתנו כצאן לסבחה, איכן היא שבועה שלך, לכך נאמר ויזעק: (כג) ד"א ויזעק, למה צעק והלא הקביה שומע לחושות, אלא צוות ואמר יצחק אבינו מה עשית לנו בשביל צעקה שצעק עשו לפניך ברכת אותו ואמרת לו ועל הרבך תחיה (בראשית כ"ז מ'), עכשו הרי כולנו מכורין להריגת הרב, לכך נאמר ויזעק זעקה: (כד) ד"א ויזעק, אמר ר' חנינא מאן דאמר רחמנא ותרן יתותרון בני מעוהי, אלא מאריך אפיה וגבי דיליה, בוא וראה צעקה אחת הצעיק אבינו יעקב לעשו, דכתיב כשמוע עשו ויצעק צעקה גדולה ומרה (שם כ"ז ל"ד), איכן נפרע לו, בשושן הבירה, שנאמר ויזעק זעקה:

[ב] **ויבוא** עד לפני שער המלך. (כה) נתן אפר על ראשו והלך (כו) עד שהגיע לפלטונו של מלך וחזר לאחוריו כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק: (כז) ד"א ויבוא עד לפני שער המלך. זה מלך מלכי המלכים ביה: כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. זה אחשורוש:

[ג] **ובכל** מדינה וסדינה וגו' אבל גדול ליהודים. (כח) למה נקרא אבל גדול, שדרכו של אבל יום ראשון הוא קשה, וכל מה שהוא הולך הוא פוהת, אבל האבל הזה כל מה שהוא הולך היה מתקשה, שהיה אדם אומר מחר אני נהרג, ונתקיים הפסוק הזה והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כ"ח ס"ו), לכך נאמר אבל גדול: (כט) והיו כל העם ישינים בשקים ויושבים על גבי האפר, שכן הוא אומר שק ואפר יצע לרבים:

הערות ותקונים

ר' חינו. ז"ר פפ"ה, ולק"ט סס: (יט) ז"ה"ה כך נכתב. לא מלאמי המקור: (כ) ד"א ויזעק מאי חמר. מנילה ט"ו ע"א: (כא) רב שימי בר אשי חמר. נגמרת הגירסא וסמואל חמר, ונילקוט הגירסא רב שימי בר חייל חמר, וכן נכ"י מן גמרא ומנילה הגירסא רב שימי בר חייל חמר, וע"ש בהערה ז', ועיין בזה"ל שהגירסא חמר ר' שימי בר חייל גס חמר ר' שימי בר אשי: (כב) ד"א ויזעק התחיל לזעק ובוכה עד ולבך נאמר ויזעק. הוא מפרש"ל פ"ג: (כג) ד"א ויזעק למה לזעק. מדרש פנים אחרים (ל"ה ע"א), ומובא נילקוט סס, וזכור מן מדרש פ"ה, ומובא בס' מיתות הלוי דף ק"י ע"א נסס הילקוט, וכחז כמה מעלות טובות למאמרים החלש וכמה לימודים נפלאים נלמוד מהם ע"ש: (כד) ד"א ויזעק חמר חנינא. ז"ר פס"ג אות ד', שייט מזמור י' אות ג', וע"ש בהערה י', ושם ליינתי המקומוה, ומובא גם נילקוט אסתר רמז נ"ו ד"ה והתלך והמן, וכן מובא נגמרת אסתר ספ"ז: (כה) נתן אפר על ראשו. פנים אחרים (ל"ה ע"א): (כו) עד שהגיע לפלטונו של מלך וחזר לאחוריו. נגמרת סס והלך לשער פלטרין של מלך וחזר: (כז) ד"א זה מלך מלכי המלכים ז"ה. לא מלאמי המקור: (כח) למה נקרא אבל גדול כ"ה. לא מלאמי המקור, ואין ספק שהיה לפני המסדר בפנים אחרים, ונמלא הסיום שם כל העם היו ישינים על הסק, ונמלא כנגנון אחר ונגמרת נגמרת אסתר רמז פ"ח וכי יש אבל גדול ויש אבל קטן: (כט) והיו כל העם ישינים, פנים אחרים ל"ה

[ד] **ותבואינה** נערות אסתר ופריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה. (ב) אמר רב שפירסה נדה. (ג) רב ירמיה בר אבא אמר שנצרכה לנקביה. (ג) ויש אומרים שהיתה מעוברת והפילה: ותשלח בגדים להלביש את מרדכי. (ג) אמר איני זו מן השק עד שיעשה הקביה לישראל נסים, שכך אני למד מן הראשונים, יעקב כתיב ביה וישם שק במתניו (נלמסיה ל"ז י"ג), עד שנעשה לו נס בראיות יוסף, וכך דוד ויפול דוד והזקנים מכסים בשקים (דניאל כ"א ט"ז), עד שנעשה לו נס ונמחל לו, וכן אחאב [וישם שק על בשרו ויצום] וישבב בשק (מל"א כ"א ט"ז), ונמנעה ממנו הגזירה, וכן אנשי נינוה ויתכסו שקים, (יזנ"ג ט"ז) ונמנעה מהם הגזירה, ולכך נאמר ולהסיר שקו מעליו ולא קבל: ד"א ולהסיר שקו מעליו ולא קבל. אמר יהוה הצבור בצער ואני אלבש בגדי מלכות, (ז) דתנו רבנן בזמן שהצבור שרויין בצער יחיד הפורש מהן, שני מלאכי השרת המלוין אותו מניחין ידיהם על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור על יראה בנחמת צבור. תניא אידך בזמן שהצבור שרויין בצער אל יאמר אדם אלך אני אוכל ואשתה ושלום עליך נפשי, ואם עשה כן עליו הכתוב אומר והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן (ישעי' כ"ג י"ג), מה כתיב אחריו ונגלה באוני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לבם עד המותן (ס"ס ט"ז), זו היא מדת בינוניים, מדת רשעים מהו אומר, איתיו אקחה יין ונסבאה שבר והיה כזה יום מתר, (ס"ס ט"ז י"ג), מה כתיב אחריו הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ס"ס ט"ז ח'), וכל המצער עצמו עם הציבור רואה בנחמת ציבור, שכן מצינו משה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר וידי משה כבדים ויקחו אבן (סמות י"ז י"ג), וכי לא היה לו למשה לא כר ולא בסת לישב עליה, אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אחיה עמהם בצער, ושמו יאמר אדם אם ישראל בצער ואני אוכל ושתה בביתי מי מעיד בי, והוא לא ידע שאבני ביתו של אדם וקורות ביתו הן מעידין בו, שנאמר כי אבן מקור הועק וכפים מעין יעננה (מקוק ג' ח'), לכך נאמר ולא קבל, שלא קבל עליו לפרוש מן הצבור:

[ה] **ותקרא** אסתר להתך. (ג) אמר רב התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך, (ג) שהתכווה בגדולתו. (ג) ואיכא דאמרי שכל דברי מלכות נחתבין על פיו: ותצוהו על מרדכי לדעת מה ועל מה זה. (ג) אמר ר' יצחק נפחא

הערות ותקונים

(ל"ה ע"ג): (ב) אמר רב שפירסה נדה, מנילה ט"ו ע"ח: (ג) רב ירמיה בר אבא אמר שנצרכה לנקביה. נגמרת המלות, נר חנא"ל ליחא, והוא ג"כ נגמרת מנילה כ"י כמו שזכרנו ד"ס (ף ל"ח ע"ח), וכן מוצא גילקוט ר' ירמיה בר אבא: (ג) וי"א שהיתה מעוברת והפילה. מדרש פנים אחרים, וכן חנא גריון (י"ח ע"ח), ובמדרש פנים אחרים נוסח א', ובמדרש אסתר דנה פ"ח אות ג' ותתחלחל המלכה רבנן דתמן אמרין שפירסה נדה, ורבנן דהכא אמרין הפילה עיברה, לדעתנו כוונת המדרש רבנן דתמן על מלואם צבאני מנילה ט"ו ע"ח נדה ע"א ע"ח, והכוונה רבנן דהכא אל דברי המדרש א"ג ופנים אחרים: (ג) אמר איני זו מן השק עד שיעשה הקביה לישראל נסים (ל"ה ע"ג) דק בשמיניס: (ג) דתנו רבנן. תענית י"א ע"ח: (ג) אמר רב התך זה דניאל. מנילה ט"ו ע"ח, ובמדרש אסתר דנה פ"ח ותקרא אסתר להתך רבנן דתמן אמרין התך זה דניאל ולפי שמחסינו מגדולתו נקרא התך חתך, כיון הדורש נגמרת מנילה ס"ס: (ג) שמחסינו מגדולתו. דורש התך כמו חתך במילוף אותיות: (ג) ואיכא דאמרי שכל דברי מלכות כו'. נגמרת ס"ס מוצא זה נסח שמואל וגיילקוט גורם נ"כ איכא דל"אמרי, וגם נס"ס כ"י הגירסא איכא דל"אמרי, ועיין ד"ס דף ל"א ע"ח וע"ש הערה י', ודבריו מוצאים גם בכתביו אסתר וקריאת אסתר לדניאל דמחקרי התך די על מיוצר פומים י"חח כן פתגמי מלכותי: (ג) אמר ר' יצחק נפחא. מנילה ס"ס, ונגמרת מלת, נפחא"ל ליחא וגיילקוט

אמרה לו שמא עברו ישראל על המשה הומשי תורה, דכתיב מזה ומזה הם כתובים (שמות ל"ב ט"ו):

[ו] ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר. (לט) ללמדך שלא יהיו שנים מתייעצים אלא במקום מרווח, כדי שלא ישמע אחד את דבריהם, כפי שנאמר ביעקב אבינו ויקרא לרחל וללאה השדה (נחלשים כ"ה ד') :

[ז] ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו. (ע) אמרו החסידים שהיה משיב דברים ברצונו על שקרהו רצו בשביל המן הרשע שהוא מזרעו של עמלק, שכתוב בו אשר קרך בדרך (דברים כ"ח י"ח):

[ח] לבוא אל המלך להתחנן לו. (עא) אמרו בשנה השנית למלך אחשוורוש ראה מרדכי בהלום והנה רעש גדול ורעם חזק וקול בהלה על פני כל הארץ, ופחד ורעדה לכל יושביה, ויריעו שני תנינים גדולים זה לקראת זה למלחמה, וירוצו לקולם כל גויי הארץ, והיה שם ביניהם גוי אחד קטן ויקומו כל הגוים ההם על הגוי הקטן שהיה ביניהם, לאבדו זכרו מעל הארץ, ויהי היום ההוא השך ואפלה לכל העולם, וייוצר לגוי הקטן מאד, ויצעק אל ה' מן התנינים הגדולים, כי הם נלחמים באכזריות הימה וקצף גדול ואין מפריד בין שני התנינים, וירא מרדכי והנה מעיין מים אחד קטן עובר בין שני התנינים הללו, ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים, (עב) והמעיין נגיד ויהי לנחל שוטף כשטף הים הגדול הולך ושוטף בכל העולם, וירא והנה זרחה השמש על הארץ ויאיר כל העולם, ויתרוסס הגוי הקטן והגבוהים השפלו, ונעשה שלום ואמת בכל הארץ, ויהי מהיום ההוא והלאה, וישמור מרדכי את החלום הזה אשר ראה, ויהי כי הצר לו המן ויאמר לאסתר בת דודו הנה ההלום אשר ספרתי לך בימי נעורייך ועתה קומי ובקשי מן המלך רחמים, שנאמר לבוא לפני המלך להתחנן לו:

[י] ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי. (עג) מה צוה אותה, אמרה לו הוא אמר לי שלא אניד שהן עמי, ועבשו הוא חוזר בו, לא יפרסם הדבר אלא מדות גדול ושלהה ואמרה לו:

[יא] כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים, וכי אפשר ליכנס אצל המלך שלא ברשות, אינו יודע שכל הנכנס שלא ברשות נהרג, שנאמר אחת דתו להמית:

הערות ותקונים

ובילקוט רמז אלף כ"ו הגירסא א"ר יתחק נר נפחא: (לט) ללמדך שלא יהיו שנים מתייעצים אלא במקום מרווח. ג"ר פ"ד אות ג', נחמיה וילא אות כ"ד: (מ) אמרו חכמים. נודע אצל גריון (י"ח ע"ג), וחדש פנים אחרים (כ"ה ע"ב), ומוצא בילקוט רמז אלף כ"ו, ונמדרש אסתר דנה הוא בסגנון אחר ונעל מ"כ כהן שם ונמס' מגילה הגירסא יותר מתיקנת וכן הניחו בילקוט, ונאמת טעה צה שכתב במק' מגילה הגירסא יותר מחוקקת, כי לא נמלא שוין דבר נמלא מגילה ע"ו ע"א, רק חסד כי ה'יון בילקוט מגילה ט"ו על המאמר ותקרא אסתר להסך מוסד גס על זה, ונאמת על המאמר אשר הביא צענ' בילקוט על הכתוב את כל אשר קרהו מעיוין "מדרש", וסוף מן ודרש פנים אחרים: (נא) אמרו בשנה השנית לנחל אחשוורוש ראה מרדכי נמלא כו', החלום הזה ימלא ג"כ מובא נמדרש אסתר דנה פ"ח נפסוק ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו נקלגת סיניוים, נעל מאור עינים פ"ט כהן וז"ל והנה מלאה צדור כשמש נמדרש אסתר כי כל סופר חלום מרדכי ותמלאו ותמלא אסתר הנמלאות שם בלשון הקודש הכל לקוח מזה נאמת מן היוסיפון ליהודים פ"ג, ועיין גפ"פ דף קכ"א שהספורים כאלה נכנסו ביוסיפון מהוספות אשר נמלאות השנעים: (נב) והמעיין נגיד. פ"י משון, ונמדרש אסתר שם והמעיין נגר נעטות. והסגירו שם המלך נגר ופליגו נגר: (נז) נח נחמה אותו וכו'. זה מוסד גס על הכתוב שלפניו ולקש מלפניו על

[יב] ויגידו למרדכי את דברי אסתר. ואילו התך לא קאמר ליה, (מד) אמר ר' אבא בר כהנא מכאן שאין משיבין על הקלקלה:

[יג] ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר. (מה) אמרו חכמים כשראה המן להתך נכנס ויוצא ביניהן (מו) בעטו ומת, שאין את מוצא זכרו עוד. (מז) אמר הקב"ה הואיל והרגו אני נעשה שליח ביניהן, שכן הוא אומר ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר: (מח) דיא כיון שהרגו ולא מצאה איש אחר נאמן לשלוח אל מרדכי, אמרה היא בעצמה לבוא אל מרדכי, שנאמר ותאמר אסתר להשיב:

[יד] כי אם ההרש תהירשי. (מט) אמר לה אם את שותקת עכשו, סופך לשתוק לעתיד, ואין הקב"ה מניח את ישראל, ואת ובית אביך תאבדו, ודעי היאך היה הקב"ה עמם במצרים ואף בימי עמלק ואף עכשו רוח והצלה יעמוד ליהודים: (כ) ר' אלעזר אומר זה אחד מארבעה שניתן להם רמו, שנים חשו ושנים לא חשו, משה ניתן לו רמו ולא חש, ושם כאזני יהושע (שמות י"ז יד), יהושע מכניס ישראל לארץ, ואין משה מכניס ישראל לארץ, לסוף היה עומד ומבקש כל אותן בקשות וכל אותן חתנות, עד שנאמר לו רב לך אל תוסף דבר אלי עוד (דברים ג' כ"ו). יעקב ניתן לו רמו ולא חש, שנאמר ויירא יעקב מאד ויצר לו (גנאשית ל"ב ט'), אפשר מי שהבטיחו המקום כך יהא מתירא, אלא אמר שמא יגרום החטא. דוד ניתן לו רמו וחש, שנאמר גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך (ש"ל י"ז ל"ו), אמר וכי מה אני ספון שהרגתי שלש חיות רעות הללו, אלא שמא דבר עתיד לאירע ישראל ועתידין להנצל על ידי, לכך הוא אומר והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם (ש"ס טו). מרדכי ניתן לו רמו וחש, שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך, אמר אפשר לחסידה זו שתינשא לערל זה, אלא שמא דבר עתיד לאירע את ישראל זעתידין להנצל על ידיה, מיד ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה, ולפיכך הוא מטריח עליה שתבקש רחמים מן המלך:

הערות ותקונים

על עמה: (מד) אמר ר' חננל בר כהנא. גמרא מנייה כ"ו ע"ה ואילו חיה לא חזל לגביה עכ"ה שאין משיבין על הקלקלה, ופירש רש"י ואילו חיה דניאל לא חזל להשיב שליחתה, וזה צילקוט אסתר כחזר אמר ר' חננל בר כהנא, וגם בגמרא מנייה כ"ו נאמר אמר ר' חננל בר כהנא ולפיכך "ואילו התך לא קאמר ליה" הם הוספות המסדר: (מה) אמרו חכמים. מדרש פנים אחרים, וכן הוא נאבא גרין (י"ח ע"ב), ומוצא צילקוט: (מו) בעטו ומת. שם הנידסל בעטו והרגו, וכן הניל צילקוט: (מז) אמר הקב"ה הואיל והרגו אני נעשה שליח ביניהן. שם הנידסל רוח הקודש תהא משמשה בהם, וכן מוצא צילקוט, ועיין חננל גרין שם הערה כ"ה, ובספרים ראשון לאסתר שם וכד מזה הענין רשיעל ית התך דשמיה דניאל על ונפק לות אסתר ותקף רוגזיה ביה וקטניה ולזדמני המן מיכאל וגבריאל מלאכיה וחיואל למרדכי ית פתגמיה אסתר: (מח) דיא כיון שהרגו כ"ו, פירש פ"כ: (מט) אמר לה אם את שותקת. פנים אחרים (ל"ה ע"ב), ומוצא צילקוט: (כ) ר' אליעזר אומר זה אחד מארבעה שניתן להם רמו. מביחלל סוף בשלח, ומוצא צילקוט ונשלח רמו רס"ו וצילקוט שמואל רמ"ז קכ"ז בשם המכילתא, ומוצא צילקוט אסתר רמ"ז קכ"ז בסוף ויהי אותן, ובמכילתא הגירסא ר' אליעזר המודעי: כ"ו אקספארד מהמדרש הזה נמלא פה הוספה מפורשת וז"ל: רוח והללה יעמוד ליהודים ממקום אחר. זו המנייה חין כחזר זה שם, חננל רמזוהו חכמים זה, עכ"ה אמרו שמו של הקב"ה נקרא מקום, שנאמר ויאמר ה' הנה מקום אחי (שמות ל"ג כ"א), ולמה נקרא שמו של הקב"ה מקום, לפי שהוא מקומו של עולמו, ואין עולמו מקומו, שכל לריכין לו והוא ג"ה אינו גרין להן, ולא לאחד מהן, לכך נאמר רוח והללה יעמוד ליהודים ממקום אחר, כלומר מזה הסם הנקרא מקום: ועוד רמזוהו חכמים זה המלך יצא המלך והענין היום ר"ת השם הנכבד: ועוד עכ"ה כי כלתה חליו הרעה סופי מינות השם הנכבד, לומר לך שנכח השם

[טו] **ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי.** (נא) מה הוא להשיב, דברים טובים, דברים ניהומים, כענין שנאמר ונפש אדניו ישיב (תשלי כיה יג):

[טז] **לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן.** (נג) מה הוא הנמצאים, אותן שאכלו בסעודה הם יצומו: וצומו עלי וגו' שלשת ימים. (נד) אמר לה מרדכי והלא יום השלישי פסח הוא, היאך יתענו ישראל בו, אמרה לו זקן שביהודים זו היא חכמתך, אם אין ישראל פסח למי, ומי יעשה פסח, מיד שמע לה, שנאמר ויעבר מרדכי, מה לשון ויעבר, שעבר על מצות הפסח ועשה תענית: גם אני ונערותי אצום כן. (נז) ואעפ"י שאני מטה כדאי הם, שנאמר וכאשר אברתי אברתי, (נח) כאשר אברתי מבית אבא כך אובד מסך: ובכן אבוא אל המלך אשר לא כרת. מאי אשר לא כרת, (נח) אמר ר' ירמיה בר אבא שלא כרת יום ויום דאילו כל יום ויום באונס השתא ברצון:

[יז] **ויעבר מרדכי.** (ז) אמר רב שהעביר יום טוב ראשון של פסח בהענית, ושמאל אמר דעבר ערקומא דמיא (מ) ביומא דפסחא: ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר. (ט) מה עשה מרדכי, הלך וקיבץ כל תינוקות של בית רבן לבית הכנסה, וענה אותן בהענית, והלבישם שקים, והושיבן על האפר, והיה צועק ובוכה לילה ויום הוא והן, וצוה אותן מרדכי ואמר להם צעקו בקול גדול, והמן הרשע מה עשה בשמחת לבו, (ס) קצץ ארו מגינת הביתן שארכו המשים אמה, (סא) ורחבו שתיים עשרה עמה וורת, והוציאו בהלל וזמר, והכינו על פתח ביתו, וחשב בדעתו ואמר בזמן שיגיע קריאת שבע של שחרית תילה אני את מרדכי עליו הלך תמי הרשע ומצא את מרדכי שהוא יושב כראש, ותינוקות של בית רבן לפניו, ומפאש ראשו וראשיהן בעפר ואפר, וחגור שק במתניו ובכתניהן, והם סופדין וצועקין ובוכין וצוה המן ומנו את התינוקות ומצאן עשרים ושנים אלק, וצוה והשליך

הערות ותקונים

הסם נלחמהו, כי היו נקיימין נשמות: ועוד תבאן וכל זה איננו סוד לי סופי תינות הסם הנכבד נהפוך י"ד ה"א ו"ו ה"א ע"כ. מה שהביא תבאן אמרו שמו של הקד"ה נקרא: מקום, וייעד ממדעם ניר פס"ח חות ט"ו, ועיין תדרש מהל"ס נזמור ל' חות י"ו, ופסיקתא רבתי פכ"א, ונחמנוהא כי תשא חות ט"ז וע"ש בהערות שלי. ומה שזכר כי ר"ס מן יבא המנץ והמן ה"י"ס הוא שם הנכבד, מונח צמנות הלוי להר"ש אלקנץ ז"ל דף קמ"ט ע"ב נשם שיער צינה לנעל הכוחה ז"ל: (נא) מה הוא להשיב, פנים אחרים (ל"ה ע"ג): (נב) מה הוא הנמצאים, פנים אחרים: (נג) אמר לה מרדכי והלא יום השלישי פסח הוא. פדר"א פ"ה, ומפורש שם ששה ימים הם י"ד ועי"ו צינסן. ועיין פנים אחרים בהערה קמ"ט: (נד) ואעפ"י שאני מטה כדאי הם. נמדרש שם וכדי שיהיה עליהם נעוה"ז ויהיה לי חלק נעוה"ב: (נה) כאשר אברתי מבית אבא. נמדרש שם: (נו) אמר ר' יצחי בר אבא שלא כרת יום ויום. כ"ה נכ"י מן נמדרש הנגילה. ועיין ד"ס (ל"ט ע"א), ונמדרש לפניו ח"ר אבא: (נז) אמר רב. נמדרש שם: (נח) צוהו דפסחא, וכן הביא בעל ד"ס בהערה ח' ונמדרש לפניו ליחא: (נח) מה עשה מרדכי הלך וקיבץ כל תינוקות של בית רבן לבית הכנסה. מונח בלחש גריון (י"ט ע"א) נסגונו חמר מיד הלך לבית המדרש ותללו לו למרדכי יושב וראשי התינוקות מפושין בלשון וסוקים נמתינים וכו', ונמלא כמו שהוא בלחש גריון נמדרש אסתר רבה פ"ט פסוק ויחמר המן ועל הסינויים העירות שנה בהערות, ונראה כי לפני המבקר היה מקור לחס כי משונה הדבר מאשר הוא בלחש גריון: (ס) קלץ חרז, זה נמלא בלחש גריון נמלאר שלפניו על וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ: (סא) ורחנו שטים עשרה חמה וזרם. ליחא שם, גם נוסף שם "ויש לוותרים פרענדהא ננו היה הגמון בקרוניאל והניח מתינהו של נחי" וזה הוסף אקד המעתיקים מן מדרש פנים אחרים (דף ל"ו ע"ב), ומונח בילקוט סוף רמז תתקנ"ו, ומונח בנפח מונח הלוי דף קמ"ו ע"א בשם הילקוט, והורחא המלה קרוניאל, הרי ארבע תרגום על טורי קדרו. ועיין אבא גריון שם הערה

עליהן שלשלאות של ברזל וחבלים, והפקיד עליהם שומרין, ואמר הללו אשחוט אותן תחלה, ואחר כך אשלח יד במרדכי, ובאות אמותיהן בלחם וכמים לאכול ולשתות, ואומרות להן אכלו ושתו קודם שישחטו אתכם למחר, והן נשבעין בחיי מרדכי, ומניחין ידיהן על ראשיהן ונשבעין שאין אוכלין ושותין, אלא בתעניתנו נמות, והיה כל אחד גולל ספרו ונותנו לרבו, ומשמיעין קולן בבכייה למרום כשתי שעות בלילה, ונשמע קול בכייתם לפני הקב"ה במרום, אמר הקב"ה למלאכי השרת בכיית קטנים אני שומע קטני גדלים וכבשים, באותה שעה עמד משה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם אבי יתומים ודיין אלמנות, לא גדיים ולא כבשים הם, אלא קטנים עמך ישראל, שהם שרויין בתענית שלשה ימים ואסירין בשלשלאות וחבלים, ולמחר נשחטים כגדיים וכבשים, ולב אויב שמח ומחרף ומנאץ את תורתך, מיד נתגוללו רחמיו של הקב"ה עליהם, והיה בוכה לקול בכייתן, ואלמלא מקרא כתב אי אפשר לאמרו, שנאמר ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' (יח"ל י"ג י"ז), והפך עצת המן הרשע ומחשבתו, וגדע קרן רשעים, והרים קרנו של ישראל (סג) אמר ר' חלבו מיום שחרב בית המקדש אין העולם מתקיים אלא בשביל תינוקות של בית רבן, ואף מחשבת המן הרשע לא בטלה אלא בשבילם, שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תהלים מ' ג'), ואומר סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכי (ס"ט י' ט'), מיד שמחו עליונים וששו תחתונים, והודו וברכו למי שאמר והיה העולם, שנאמר יודוך ה' כל מלכי ארץ (ס"ט קל"ח ד'). (סג) אמר ר' אליעזר גדולה תענית יתר מן הצדקה, שזה בגופו וזה בממונו, ואמר ר' אליעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר גם כי אזעק ואשוע שהם תפלתי (איכה ג' ח'), ואעפ"י שננעלו שערי תפלה שיערי דמעה לא ננעלו, שנאמר שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש (תהלים ל"ט י"ג):

פרשה ה

[א] וַיְהִי בְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי. (ב) וְזוּ הָיָא לְהַם לְיִשְׂרָאֵל מַעֲוָלָם שְׂאִין שְׂרוּיִין בַּצַּעַר יוֹתֵר מִשְׁלֹשָׁה יָמִים: (ג) וַחֲלַבֵּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת, בְּגָדֵי מַלְכוּת מִיְּבֵעֵי אִלֵּיהּ, אִמֵּר ר' אֲלֵעָזָר אִמֵּר ר' חֲנִינָא מַלְמַד שֶׁלִּבְשָׁתָהּ רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, כְּתִיב הִכָּא וְתַלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת, וְכִתִּיב הָתָם וְרוּחַ לְבִשָּׁה אֶת עַמִּשִּׁי רֹאשׁ הַשְּׁלִישִׁים (דב"א י"ג י"ט) וְאִמֵּר ר' אֲלֵעָזָר אִמֵּר ר' חֲנִינָא לְעוֹלָם אֵל תֵּהָא בְּרַכַּת הַדְּיוּט קֵלָה בְּעִינִיד, שְׁהָרִי שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר בִּירְכּוּם שְׁנֵי הַדְּיוּטוֹת וְנִתְקַיְּמָה בָּהֶן, אַרְוֵנָה דְּבִרְכִּיָּה לְדוֹר ה' אֱלֹהֵיךְ

הערות ותקונים

הערה י"ב וי"ג: (סג) אמר ר' חלבו. מוצא נמצא גרין ס"ט ג"כ צטיוויס, ונמצא סבת קי"ט ע"כ מוצא נשם ריש לקיש שאמר משום ר' יהודה נשיאה: (סג) אמר ר' אלעזר. נרכות ל"ג ע"כ: (ה) זו היא להם לישראל. נ"ר פכ"א אות ז' לעולם אין הקב"ה מניח את הלדיקים נזרה שלשה ימים, ונפטר תזמור כיב אות ה', ולמה שלשה ימים שאין הקב"ה מניח לישראל נזרה יותר משלשה ימים, ונאסתר רבה פ"ט אות ב' ויהי ציום השלישי לעולם אין ישראל נחונים נזרה יותר משלשה ימים: (ג) ותלבוש אסתר מלכות בגדי מלכות מניעיה ליה א"ר אלעזר א"ר חנינא. וכמו כן כל המאמרים של אחריי המונחים בשמו הוא נמגילה ט"ו ע"א ונכ"י אקספאנד נוסף פה לנ"ב, נרכ"ה, כמ"ס, נש"ס, לדיק, ז"ה, עטריה, סימן מ', וזה סימן על המאמרים המונחים נשם ר' אלעזר שאמר משום ר' חנינא נמלה לנש"ס כוון על המאמר הראשון נמלה שלשה ימים, נמלה, נרכ"ה כוון למאמר השני אל תהא נרכה הדיוט. נמלה אמרים כוון למאמר השלישי ש"פ קדרה וחס"כ נמן

ירצך (ס"ז כ"ד כ"ג), דריוש דברכיה לדניאל אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזיבנך (דניאל ו' י"ז). ואמר ר' אליעזר אמר ר' חנינא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם שופת קדרה ואחר כך נותן לתוכה מים, אבל הקב"ה נותן מים ואחר כך שופת קדרה, שנאמר לקול התו הסון מים בשמים (יחזק' י' י"ג). ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא צדיק אחד לדורו אחד, משל לאדם שאבדה לו מרגליות כל מקום שהיא הולכת מרגליות שמה, והיא לא אבדה אלא מבעליה. ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי, מלמד שבית גנוזו של המן חקוקין לו על לבו, ובשעה שראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך אימר וכל זה איננו שוה לי. ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא עתיד הקב"ה לעשות עמדה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר ביום ההוא יהיה ה' [צבאות] לעטרת צבי וגו' (ישעי' כ"ט ס'), מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה, לעושים צבינו ולמחכים לתפארתו, וכול לבל, תיל לשאר עמו, מי שמשים עצמו כשיריים. לרוח משפט, [זה הדן את יצרון]. וליושב על המשפט, זה דיין שדן דין אמת לאמתו. ולגבורה, זה הסתגבר על יצרו בכל יום. משיבו מלחמה, זה שנשוא ונותן במלחמתה של תורה. שערה, זה המשכים והמעריב לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבוננו של עולם וכי מה נשתנו אלו מאלו, אמר לה, וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו פקו פליליה (ישעי' כ"ט ט'), ואין פוקה אלא גיהנם, שנאמר ולא תהיה זאת לך לפוקה (ש"ס כ"ה ל"א), [ואין פלילה אלא דיינין שנאמר ונתן בפלילים (עמוט כ"א)]. (ג) תנו רבנן ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, (ד) ולא הוסיפו על התורה ולא פחתו מן התורה, חוץ מסקרא מגלה, מאי דרוש, (ה) אמר ר' חייא בר אבין ואיתימא ר' יהושע בן קרחה (ו) קל וחומר מה מעבדות לחירות אמרו שירה, מסייתה לחיים לא כל שכן, ולימרו הלל, (ז) אמר ר' יצחק לפי (ח) שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ, (ט) מתקיף לה רב נחמן בר יצחק הריציאת מצרים נס שבחוצה לארץ, הוא, וקא אמרינן, התם כי האי מעמא (י) עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר קריאתה זו היא הלילא. רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' (מגילת ק"ג א'), ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש נינהו הלכך לא אמרינן הלילא בפורים בין לרבא בין לרב נחמן קשיא, עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון, ותו

הערות ותקונים

נוסח לתוכה מים. נמלת "בסס" כוון למאמר הרביעי האומר דבר נסם אומרו, נמלת "לדיק" כוון למאמר המתייש לדיק אחד לדורו. נמלת "זה" כוון למאמר הששי וכל זה איננו שוה לי. נמלת "עטרה" כוון למאמר השניעי עתיד הקב"ה לעשות עטרה נדלם כל לדיק: (ג) תנו רבנן מ"ח נביאים כו', מגילת י"ד ע"א: (ד) ולא הוסיפו על התורה ולא פחתו מן התורה. נגמלא ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה: (ה) איך מייא בר אבין ואיתימא ר' יהושע בן קרחה. ונגמלא איך מייא בר אבין איך יהושע בן קרחה: (ו) קל וחומר. כן הגיה הנ"ח וכן הוא נגמלא כ"י כמו שהוצא נדלם (דף ל"ג ע"א): (ז) אמר ר' יצחק. נגמלא חסר שם האומר, וכן הגיה הניח, וכן הוא גם נגמלא כ"י ועיין ד"ס שם: (ח) שאין אומרים שירה. נגמלא שאין אומרים הלל: (ט) מתקיף לה רב נחמן בר יצחק. כן הוא נגמלא כ"י, ועיין נדלם שם (ל"ג ע"ב) ובעטרה מ': (י) עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה. נגמלא וסא חניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה

לא איכא, והא כתיב ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים (ש"ס ח' א'), (יא) ואמר ר' אבהו אחד מסאתים צופים שנתנבאו להן לישראל, מהו טובא הוה, כדתניא הרבה נביאים (יג) נתנבאו להם לישראל כיוצא מצרים, ואמרי לה כפלים כיוצא מצרים, נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, נבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה. (יג) ר' שמואל בד נחמני אומר מן הרמתיים משתי רומות צופות ורואות זו את זו, אמר ר' חנני אמר ר' אדם הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם, ומאן נינהו בני קרן, דכתיב ובני קרן לא מהו (נמנע כ"ז י"ב). ותאנא משום רבתינו אמרו מקום נתבצר להם בניהנם וישבו עליו: מאן נינהו שבע נביאות, שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, אסתר, שרה דכתיב אבי מלכה ואבי יסכה (נלשית י"א כ"ט), אמר ר' יצחק יסכה זו שרה, למה נקרא שמה יסכה, שסוכה ברוה הקודש, וכן הוא אומר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (ס"ג כ"ט י"ג). ד"א יסכה שהכל סוכין ביפה, וכן הוא אומר ויראו אותה שרי פרעה (נלשית י"ב ט"ו). מרים, דכתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות ט"ו כ'), ולא אחות משה, (יד) אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב מלמד כשהיתה אחות אהרן היתה מתנבאה ואומרת עתידה אמה שתלך בן שמושיע את ישראל, כיון שנולד משה נתמלא כל הבית אור, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך, (טו) כיון שהטילוהו ליאור עמדה אמה וטפחה לה על ראשה, אמרה לה בתי נבואתיך היכן הוא, והיינו דכתיב ותתצב אחותי מרחוק לדעה (שמות ז' ד'), לידע מה יהא בסוף נבואתה. דבורה, דכתיב ודבורה אשה נביאה אשת לפידות (שופטים ד' ד'), מאי אשת לפידות, (טז) אמר ר' יצחק אמרי דבי ר' אמי שהיתה עושה פתילות למשכן שילה, (ויושבת) [והיא יושבת] תחת תמר דבורה (ס"ג ס"ה). אמר שמעון בן אבשלום תחת משום ייחוד, (יז) מה תמר זו צילה מועט, אף תלמידי חכמים שבאותו הדור היו מועטין, מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל שבאותו הדור אין לו אלא לב אחד לאביהם שבשמים. חנה, דכתיב ותתפלל חנה ותאמר [על לב ביה] רמה קרני ביה' (ש"ס ז' א'), ולא רמה פני, דוד ושלמה נמשחו מן הקרן נמשכה מלכות, שאול ויהוא נמשחו מן הפך לא נמשכה מלכות, אין קדוש כה' כי אין בלתך (ס"ג ס"ג). אמר ר' יהודה בר מנשה אל חקרי בלתך אלא בלותך, בוא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשיו מבלין אותו, ואילו הקביה מבלה מעשיו, ואין צור כאלהינו (ס"ג ס"ג), אמר ר' יהודה בר מנשה אין צייר כאלהינו, בוא וראה שלא כמדת

הערות ותקונים

סירה, ועיין נד"ס ס"ה הערה כ': (יא) ואמר ר' אבהו, נגמרא לפנינו ליחא ס"ה האומר והוא נ"כ נגמרא כ"ה, כמו שמוצא נד"ס ס"ה: (יג) נתנבאו להם לישראל כיוצא מצרים ואמרי לה כפלים כיוצא מצרים, כן הוא הנוסחא גם בכ"י נגמרא מגילה, ועיין ד"ס נהפ"ה ז': (יג) ר' שמואל בר נחמני אומר וכו', בניקסא שלפנינו כן הוא נגמרא כ"י, ועיין ד"ס ס"ה, וכמו כן כל הסיגויים המה כמו בכ"י נגמרא מגילה ועיין נד"ס: (יד) אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב, ס"ג נוסחאות, נגמרא כ"י הניקסא אמר רב עמרם אמר רב, ונגמרא לפנינו הניקסא אמר רב נחמן אמר רב: (טו) כיון שהטילוהו ליאור עמדה אמה, וכן הוא נגמרא כ"י, ועיין נד"ס, ולפנינו נגמרא עמד אביה: (טז) אמר ר' יצחק אמרי דבי ר' אמי, נגמרא חסר זה, וכ"ה בכ"י נגמרא מגילה, ועיין ד"ס ס"ה הערה ז': (יז) מה תמר זו צילה מועט אף תלמידי חכמים שנאותה הדור היו מועטין, זה ליחא לפנינו, ונחלא נ"כ בכ"י נגמרא מגילה, ועיין ד"ס ונהפ"ה ה', וכל הסיגויים נגמרא שלפנינו הם כמו שהוא בכ"י נגמרא מגילה, ועיין נד"ס שמנה אותם נפתרין:

אגדת פרשה אסתר כה

הקביה מרת בשר ודם, מרת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל אינו יכול ליתן בה רוח ונשמה קרבים ובני מעיים, אבל הקביה צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעיים. אביגיל, דכתיב והיה היא רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר (ס"א כ"ה כ'). בסתר ההר מן ההר מיבעיא ליה, אמר רבה בר שמואל על עסקי דם הבא מכית הסתרים, נשלח דם מתיקה והראתה לו לדוד, אמר לה וכי רואין דם בלילה, אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה, אמר לה האי סורד במלכות הוא וגמיר דיניה וקאי, אמרה לו עדיין שאלו קיים ולא יצא טבעך בעולם, אמר לה ברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני מבוא ברמים (ס"א כ"ה ל'), מאי מבוא ברמים, גלתה שוקה והלך לאורה שלשה פרסאות, אמר לה השמעי לי, אמרה לו ולא תהיה זאת לך לפוקה (ס"א ס"א ל'), זאת מכלל דאיכא אחריתי, אין איכא נמי, אין מעשה דבת שבע, ומסקנא הכא הוא, מאי והיתה נפש אדוני צורה בצרור החיים את ה' אלהיך [וגו'] והיה כי ייטיב ה' לאדוני [וגו'] וזכרת את אמתך (ס"א ס"א ל' ל'), אמר רב נחמן היינו דאמרי אינשי, איתתא בהדי שותא פלכא, אי נמי שפיל ואזיל בר אוואא ועינוהי מטייפי. חולדה, דכתיב וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכברה ושפן ועשיה אל חולדה הנביאה (מ"ב כ"ג יד), מקום דאיכא ירמיהו היכי מתנבא חולדה, אמרי בי רב משמא דרב חולדה קרובת ירמיהו היתה, ולא היה מקפיד עליה, ויאשיה גופיה היכי שבק ירמיה ומשרד גבי חולדה, אמרי דבי רב שילא מפני שהנשים רחמניות הן, ר' יוחנן אמר ירמיהו לא הוה התם שהלך להחזיר עשרת השבטים, שנאמר כי המוכר אל הממכר לא ישוב (יחזקאל ז' י"ג), אפשר יוכל בטל ונביא יתנבא עליו שיבטל, אלא מלמד שהחזיר ירמיהו ויאשיהו בן אמן מלך עליהם, דכתיב מה הציון הלו וגו' (מ"ב כ"ג י"ז), וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל, והלא בית אל מעשרת שבטים היתה, אלא מלמד שהחזיר ירמיהו ויאשיהו בן אמן מלך עליהם. (י"ח) רב נחמן בר יצחק אמר מהכא גם יהודה שת קציר לך (יהושע ו' ח'). אסתר, דכתיב והיה ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעיא ליה, (י"ט) אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא מלמד שלבשתה רוח הקודש, כתיב הכא ותלבש אסתר מלכות, וכתיב התם ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים (יה"א י"ח). אמר רב נחמן לא נאה להו יוהרא לנשי, תרתי הויא בהו בנשי יהירן, חדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא, זיבורתא כתיב בה ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקרש נפתלי, (סופטים ד' ו'), ולא אזלא איחי לגביה, כרכושתא כתיב בה ותאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי (מ"ב כ"ג ט"ז), ולא קא אמרה להו אמרו למלך. (כ) אמר רב נחמן אמר רב חולדה מבני בניו של יהושע בן נון היתה, כתיב הכא אשת שלום בן תקוה בן חרחם (ס"א ס"א י"ד), (כא) וכתיב התם ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח בהר אפרים

הערות ותקונים

(יח) רב נחמן צר יצחק אמר מהכא. נגמרא חקרים המלות "צר יצחק", ונמלא גי' צכ"י נגמרא מנילה, ועיין ד"ס ס"א, וכל הסיקויים שהניח נמלאים גם צכ"י שלפנינו מלה במלה כמו צכ"י נגמרא כ"י: (יט) אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא מלמד שלבשתה רוח הקודש. נגמרא לפנינו חסר סס האומר, ונמלא גם צכ"י נגמרא מנילה, ועיין ד"ס (דף ל"ו ע"ג): (כ) אמר רב נחמן אמר רב. נגמרא לפנינו חקרים המלות "אמר רב", ונמלא גי' צכ"י נגמרא מנילה, כמו שהזכר ד"ס ס"א: (כא) וכתיב התם ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח בהר אפרים

(יהושע כ"ד ל'), וכתוב [בתמנת] חרם (סופטים ז' ט'), (כז) איתביה רב בר עינא סבא לרב נחמן, ואמרי לה רב עננא סבא לרב נחמן, שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, (כח) ואלו הן: ברוך ונריה שריה מחסיה חלקיהו ירמיהו הנמאל שלום. ר' יהודה אומר אף חולדה [הנביאה] מבני בניה של רחב הזונה [היתה], כתיב הבא אשת שלום בן תקוה (מ"ז כ"ז י"ד), וכתוב את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון (יהושע ז' י"ט), אמר ליה עניא סבא, ואמרי לה פתא אוכמא, מינאי וסינך תסתיים שמעתא, דאינייר רחב ונסבה יהושע, ומי הוי ליה זרעא ליהושע, והא כתיב נון בנו יהושע בנו (יה"א ז' כ"ז), בני לא הוו ליה בנתא הוה ליה, בשלמא אינהו מיפרשי, אלא אבהתייהו מנא לן, כדעולא דאמר עולא כל מקום ששמו ושם אביו בנביאים, בידוע שנביא בן נביא, שמו ולא שם אביו, בידוע שנביא ולא בן נביא, ומי ששמו ושם עירו מפורש, בידוע שהוא מאותה העיר, שמו ולא שם עירו, בידוע שהוא מירושלים, במתניתא תאנא כל שמעשיו סתומין ומעשה אבותיו סתומין פירט לך הכתוב באחד מהן לשבת, כגון דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה (לפניה א' א'), בידוע שצדיק בן צדיק, (כד) וכל שמעשיו סתומין ומעשה אבותיו סתומין פירט לך הכתוב באחד מהן לגנאי, כגון ויהיו בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה (יח"א מ"א א'), (כה) שהעביר מזרעו למולך, בידוע שרשע בן רשע, (כו) אמר רב מלאכי זה מרדכי, למה נקרא שמו מלאכי, שהיה משנה למלך, מיתבי ברוך בן נריה (כז) ושריה מן מחסיה וירמיהו בן חלקיה ודניאל איש חסדויות ומרדכי בלשן וחגי זכריה ומלאכי כולם נתנבאו בשנת שתיים לדריוש, (כח) קא חשיב מלאכי וקא חשיב מרדכי, תיובתא, תנא ר' יהושע בן קרחה אומר מלאכי זה עזרא, ורבנן אמרי מלאכי שמו, (כט) אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, דכתיב ביה בנבואתא דמלאכי, בגדה יהודה וגו', וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' וגו', ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך וגו' (מלאכי ז' י"ג י"ד), (ומן) [ומאן] אפריש נשים נכריות מישראל, עזרא, דכתיב ועין שכניה בן יחיאל מבני עולם ויאמר לעזרא וגו' (עזרא י' ז'). תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם, ואלו הן: שרה, ורחב, אביגיל, ואסתר, ולמאן דאמר אסתר ירקרוקית היתה, מסיק אסתר ומעייל ושהי. (ל) תנו רבנן רחב בשמה זינתה, יעל בקולה,

הערות ותקונים

כ"ה גמרא כ"י, כמו שמונא דד"ס, וע"ס הערה ז' (דף ל"ו ע"ב), ונגמרא לפנינו נאמר רק וכח"ב החס בתמנת חרם: (כז) איחזיה רב בר עינא סבא לרב נחמן ואמרי לה ר' עננא סבא לרב נחמן. המלות 'ואמרי לה ר' עננא סבא לרב נחמן' ליחא גמרא, וכן לא הונא דד"ס, ואין ספק שהיה לפני המסדר עוד נוסח שני בגמרא, נאחד היה כתוב רב עינא, ובנוסף שני רב עננא, ועיין מה שהעיר ז"ל הרב צנל ד"ס נהפכה ח': (כח) ואלו הן צדיק ונריה. כסדר הזה מונא נ"כ נכ"י ועיין ד"ס שם הערה ח': (כד) וכל שמעשיו סתומין ומעשה אבותיו סתומין, כן הגיה הד"ס בגמרא שם בגליון, וכן הוא בגמרא כ"י, ועיין ד"ס (דף ל"ז ע"א): (כה) שהעביר מזרעו למולך. כ"ה בגמרא כ"י, ועיין ד"ס שם: (כו) אמר רב מלאכי זה מרדכי. בגמרא לפנינו אמר ר' נחמן, אבל בגמרא כ"י הוא כמו שהביא המסדר וע"ס ד"ס: (כז) ושריה בן מחסיה. כ"ה בגמרא כ"י, ובגמרא לפנינו ושריה בן מעשיה, ועיין ד"ס (ט"ז ע"ב): (כח) קא חשיב מלאכי וקא חשיב מרדכי. זה חסר בגמרא לפנינו, ומנא ג"כ בכ"י נגמרא מנילה, ועיין ד"ס שם: (כט) אמר רב נחמן בר יצחק. בגמרא לפנינו אמר רב נחמן, והגיה שם בגליון נ"י ע"י רב נחמן בר יצחק, וכן הוא כן בגמרא כ"י רב נחמן בר יצחק, ועיין ד"ס שם. (ל) תנו רבנן. מנילה שם ט"ו ע"א:

אמר

אביגיל בזכירתה, מיכל בת שאול בראייתה. אמר ר' יצחק כל האומר רחב רחב מיד נקרי, אמר ליה רב נחמן והא אנא קא אמינא כמה זימני רחב רחב [ולא איכפת לן], אמר ליה ביודעה ובמכירה קא אמינא. ותעמוד בתצר בית המלך הפנימית. עמדה להתפלל ואמרה הצילה מחרב נפשי. מיד כלב יחידתי (מסלים כ"ג כ"א). (ל"א) אמר ר' לוי ביון שהגיע לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכניה, אמרה אלי אלי למה עזבתני (ס"ס ס"ג), שמא אתה דן על שוגג כמזיד, לא באתי לבאן אלא שוגגת, או שמא מפני שקריתיו כלב דכתיב הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (ס"ס ס"א) חזרה וקראתו אריה, שנאמר הושיעני מפי אריה (ס"ס ס"ג). (ל"ג) ד"א אמרה אלי אלי למה עזבתני. וכתוב עוד בענינא מבטן אמי אלי אתה (ס"ס ס"א), למה נאמר אלי שלשה פעמים, אלא כך אמרה אסתר לפני הקב"ה, רבונו של עולם שלש מצות הזהרת על הנשים, שמא אסתך עברה עליהן. [ד"א] אלי אלי למה עזבתני. (ל"ג) למה נשתנה עלי סדר האמהות, שרה על ידי שלנה אצל פרעה לילה אחת הלקיתה אותו, שנאמר וינעץ ה' את פרעה (נחל"ט י"ג י"ז), אני כל הימים הללו אצל הערל הזה, ואין אתה מלכה אותו, ולא מצילני מידו. [ד"א אלי אל] למה עזבתני, שמא שכחתני כעומר השכוח, שכתוב בו עזיבה, שנאמר כי תקצר קצירך בשרה ושכחת עומר לעני ולגר תעזוב אותם (דברים י"ד י"ט), לכך נאמר אלי אלי למה עזבתני. (ל"ד) ד"א אלי אלי למה עזבתני. אמר (רב כהנא) [ר' אבא בר כהנא] כך אמרה אסתר רבון העולמים כתבת בתורתך שלח תשלח את האם (ס"ס כ"ג ז'), ואני ועמי אם על בניס רומשה (הושע י" י"ד). ד"א אלי אלי למה עזבתני, אמרה אסתר לפני הקב"ה רבונו של עולם כשכנסת על מלכות הרשעה לא כתבת להכרית עולל מחוץ (י"מ ט' כ'), שמא מבית הספר לאו, בחורים מרחובות (ס"ס ס"ט), שמא מבתי כנסיות ומבתי מדרשות לאו, ויעל (ה') עליהם את מלך כשרים ויהרוג (את) בחוריהם בחרב [בבית מקדשם] (ד"ט כ"ו י"ז), לאיוז אומה עשית כן. (ל"ה) ד"א אמר ר' יודה ב"ר סימון אמרה אסתר לפני הקב"ה רבון העולמים כתבת בתורה, וישר או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ג כ"ט), ואני המן הרשע גזר להשמיד להרוג ולאבד מן ונשים ביום אחד, לאיוז אומה עשית כן. (ל"ו) ד"א ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אמרה אסתר לפני הקב"ה רבון העולמים עצמות חמורים נתת להם קבורה, ואני אין מקבר להמה, חמורים אלו המצרים, בשעה ששקען בים היה הים נוערן ליבשה, והיבשה נוערתן אל הים, מפני שהיתה מתיראה שלא יבקש הקב"ה מנינם מידה, עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מבקש מנינם מידה, שנאמר נמית ימינך (שמו"ט י"ז י"ז), ואחר תבלעסו הארץ (ס"ס ס"ט), מה הוא נמית ימינך, לשון שבועה, כענין שנאמר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בהי העולם (דניאל י"ג ז'), לאותם שכתוב בהם אשר בשר חמורים בשרם (ויקרא כ"ג כ'), נתת להם קבורה ואנו להשמיד להרוג ולאבד, ואין מקבר להמה, לאיוז אומה עשית כן, לכך נאמר אלי אלי למה עזבתני:

הערות ותקונים

(ל"א) אמר ר' לוי, מנילה ט"ו ע"ז: (ל"ג) ד"א למה נאמר חלי ג' פעמים. מדרש שו"ט מזכור כ"ב חות ט"ז, ושם נהערה ע"ט העיוותי כי מוצא נח"ז ה' מלה ק"י רכ"ה בשם המדרש שו"ט: (ל"ג) למה נשתנה עלי סדר האמהות, שו"ט שם נחמל שלפניו נח"ז חס"ה סיניס: (ל"ד) ד"א אמר רב כהנא כך אמרה אסתר. מדרש שו"ט מזכור כ"ב חות ט"ז, וכן נסנה במדרש חס"ה פ"א ק"י ל"ז הממחיל כד דמך ר' יוסי ממלחיה, ויש סיניס, ויש למקן הממלח שלפניו עפ"י המדרשים הללו: (ל"ה) ד"א ח"ר יודה כד סימון אמרה אסתר. נסנה ג"כ שם נסיניס: (ל"ו) ד"א ר' ברכיה בשם

[ב]. יְיָדֵי כְּרֹאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עֹמֶדֶת בַּחֲצַר נִשְׁאָה חָן בְּעֵינֶיהָ. (לו) זֶה שֶׁאִמֵּר הַכְּתוּב אֶל תִּשְׁמַחִי אוֹיְבֵתִי לִי כִּי נִפְלִיתִי קִמְתִּי כִּי אֲשֶׁב בַּחֲשׁוֹךְ ה' אִוֵּר לִי (מִיכָה ז' ח'), אֶל תִּשְׁמַחִי אוֹיְבֵתִי לִי, אֲנִי שִׂמְחָה לִּמְפִלְתִּי יוֹתֵר מִסֶּךְ, לִמָּה כִּי נִפְלִיתִי קִמְתִּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר כִּי שֶׁבַע יְפֹול צָדִיק וְקָם (מִשְׁלֵי כ"ד ט"ז), וְהַרְשָׁעִים פָּעַם אַחַת הֵם נֹפְלִים וְאֵין עֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר וּבֹאֲחָת יִבְעֲרוּ וַיִּכְסְלוּ (יִרְמְיָה י' ח'). (לח) וְכֵן אִמְרוּ הַכֹּסִים מִתּוֹךְ כַּעַס רִצּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר הֲרָף מִמֶּנִּי וְאֲשִׁמִּידם (דְּנִים ט' י"ד), (לט) וּבִסּוּף הוּא אוֹמֵר סִלְחָתִי כְּדִבְרְךָ (נִמְדַנְז י"ד כ'). מִתּוֹךְ רִגּוֹ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּגֵן רַחֵם הַזְכוּר (מִנְקוֹק ג' ז'). מִתּוֹךְ צָרָה רוּחוֹהָ, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַת צָרָה הִיא לִיעֲקֹב וּמִסְנָה יוֹשַׁע (יִרְמְיָה ל' ז'). מִתּוֹךְ נִפְלִיָה קִימָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נִפְלִיתִי קִמְתִּי (מִיכָה ז' ח'). מִתּוֹךְ רַחֲמֵי קִרְיָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיָּה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי (הוֹשֵׁעַ ז' ח'). מִתּוֹךְ אִפְלָה אֹרֶה, שֶׁכֵּן כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת כִּי אֲשֶׁב בַּחֲשָׁךְ ה' אִוֵּר לִי (מִיכָה ז' ח'), וְאִי־מִתִּי הִיוּ יוֹשְׁבֵין בַּחֲשָׁךְ, הִיוּ אוֹמֵר בְּיָמֵי הַמֶּן, שֶׁכִּיּוֹן שֶׁאִמֵּר הַמֶּן לִמְלֶךְ יִשְׁנָה עִם אֶחָד וְגו', אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לֹאֲבָדָם, וַיִּקְרְאוּ סוֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ וְגו'. בְּאוֹתָהּ שַׁעַת חֲשַׁךְ הָעוֹלָם עַל שׁוֹנְאִיהוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר מָקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִגִּיעַ אֲבָל גְּדוֹל לִיהוּדִים, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹנִין אֶת הַשְּׁעוֹת וְאוֹמְרִים כִּמָּה נִשְׁאָר לָנוּ לַחַיּוֹת, וְהָיוּ חַיִּיהוֹן תְּלוּיָן, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיוּ חַיִּיךְ תְּלוּאִים לְךָ מִגִּיד מִיָּה (דְּנִים כ"ח ט"ו), יֵשׁ לְךָ אִפְלָה גְּדוֹלָה מִזֶּה, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ הָאִיר לָהֶם הַקִּבְיָה, וְכֵן הִנְבִּיא אוֹמֵר הָעַם (הַיּוֹשְׁבִים) [הַהוֹלְכִים] בַּחֲשָׁךְ רְאוּ אִוֵּר גְּדוֹל (יִשְׁעִיָה ט' ח'), וְאַף אֶסְתֵּר כִּיּוֹן שֶׁשִּׁמְעָה בְּאוֹתָהּ גִּיּוּרָה חֲשַׁךְ עָלֶיהָ הָעוֹלָם, וְהַתְּחִילָה עוֹרֶגֶת בַּתְּפִלָּה לִפְנֵי הַקִּבְיָה וְאוֹמֶרֶת רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶל תִּרְחַק מִמֶּנִּי, אִי־מִתִּי אִמְרָה כֵּךְ, בְּשַׁעַת שֶׁנִּכְנְסָה לִפְנֵי אַחְשׁוֹרוּשׁ שְׁלֹא בִרְשׁוֹת. (ט) אִמְרוּ [הַכֹּסִים] אַחְשׁוֹרוּשׁ הִיָּה יוֹשֵׁב לִפְנֵים מִשְׁבַּעָה (מ"א) קִנְקִלִּין, וְכָל קִנְקֵל וְקִנְקֵל עֶשֶׂר אֲמוֹת, וְכִיּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה אֶסְתֵּר נִשְׂא עֵינֶיהָ וְרָאָה אוֹתָהּ וְאִמֵּר חָבֵל עַל דַּאֲבָדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין, וְשִׁתִּי הִיִּיתִי שׁוֹלַח אֵלֶיהָ כִּמָּה פְּעָמִים עַד שֶׁהִיָּתָה נִכְנְסָתָה, וְזוֹ מַעֲצָמָה נִכְנְסָה, מִיד נָתַן לָהּ הַקִּבְיָה, תָּן, דְּכַתִּיב וְהִיָּה כְּרֹאוֹת הַמֶּלֶךְ (אֶסְתֵּר ה' ז'), בְּרֹאוֹת אֵין כְּתִיב אֵלֹא כְּרֹאוֹת, מִלִּמַּד שֶׁמִּסְמְרוּ הַמֶּלֶךְ וְרָאָה אוֹתָהּ בַּעַל כִּרְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לִאֶסְתֵּר וְגו' (ס"ס ס"ט), (מ"א) וְהָיוּ בְּנֵי פִלְטִין סְבוּרִין שֶׁהִיא נִהְרֶגֶת מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנְסָה שְׁלֹא בִרְשׁוֹת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְאַף הִיא נִתְיַרְאָה בְּאוֹתָהּ שַׁעַת וְאִמְרָה רְבוֹן הָעוֹלָמִים אֶל תִּרְחַק מִמֶּנִּי (מִלֵּים כ"ב י"ג).

הערות ותקונים

ר' לוי, המלות "נשם ר' לוי" חסרים נשוי ונמדרש איכה ס"ס, ועיין במדרש שו"ט ס"ס בהערות שלי: (לז) ז"ס"ה אל תשמחי. נשמה נכנסתו אחר במדרש שו"ט מזמור כ"ב אות ז', ונראה כי להמקור היה מקור אחר: (לח) וכך אמרו חכמים מתוך כעס רבון, במדרש שו"ט ס"ס שני דנותינו מתוך כעס רבון, וגם זה הוא ס"ס נכנסתו אחר ובסדר אחר ומובא בילקוט עקב רמז תתנ"ג, ויכתיב רמז ש"ה, נשם הסו"ט, ונודעתי היה לפני המקור מקור אחר: (לט) ובסוף הוא אומר סלמתי כדנדיך. במדרש ס"ס הנכנסת מיד וינחם ה' על הרעה (שמות ל"ג י"ד): (מ) אמרו חכמים אחשורוש יושב לפני משבוע קנקל. לא מלאכי המקור: (מא) קנקלין הערוך הניח מאמר מילמכו המולך כי"ה הוא עשוי היה ללם והיה לפניו מ"ה קנקלים כו', וכן מובא במחזקת אשכנזי לאור בהוספת לפרשת ואחמקן וכילד היה המולך כו', ושנבע קנקלין, ה' לו וכו', והוראת המלה ציוני אולם ומדר סימני נפרט של היכל אילן, ועיין ערוך השלם ערך קנקל ז': (מב) והיו בני פלטיין סבורים שהיא נהרגת מפני שנכנסה שלא בדרשות. במדרש שו"ט מזמור כ"ב אות ז' נמלא המלך בסינויים המחילו בני פלטיין אומרים עכשיו הוא כועס עליה ונכזר עליה עיניה ויהי כל אחד ואחד אומר אני אטול את נגדיה, וזה אומר אני אטול תכשיטיה, וזה אומר אני אטול את קרטיה, וזה אומר אני אטול את פורפריה שלה של מלכות, שנאמר יתלקן צגרי להם

בי סבבני כלבים (סס סס י"ז), אלו אוכלוסין של מלך. יבש בחרש כחי (סס סס ט"ז), על שביטלנו שתי תורות, אחת בכתב ואחת בלב, שנאמר ולשוני מדבק מלקוחי (סס סס), שני ליקוחין, כענין שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד' ז'). עדת מרעים הקפוני (ההליכ סס י"ז), אלו בני המן, (מנ) זה אומר אני נוטל פרוספלא שלה, (מנ) וזה אומר אני נוטל קוסמויא שלה, וזה אומר אני נוטל תכשימיה, (מד) אבל פורפירא שלה שהוא קותאיוסים מפילין עליו גורל, שנאמר יהלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל (סס סס י"ט). מה הוא ידי ורגלי (סס סס י"ז), (מנ) אמרו עשו לה כשפים וכיערו אותה לפני אחשורוש. הושיעני ספי אריה (סס סס כ"ב), זה המן שהיה מוכן לפורעניות, והיתה מתייראה ממנו שלא לומר עליה דבר לפני אחשורוש כשם שאמר על ושתי וקבל ממנו, ולפי שנתנה בטחונה בהקב"ה שמע תפלתה דכתיב גול (אל) [על] ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה (ההליכ ל"ז ס'). ויהי כראות המלך וגו' נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר. (מנ) אמר ר' יוחנן שלשה מלאכי השרת נודמנו לה באותה שעה, אחד שמשך עליה חוט של חסד, ואחד שהגביה את צוארו, ואחד שמתח את שרביטו, וכמה, אמר ר' ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה אמה, ואמרי לה על שש עשרה אמה, (מנ) ר' יהושע בן לוי אומר עשרים וארבע, (מנ) ואמרי לה עשרים ושמונה. (מנ) רב חסדא אמר רבן גמליאל ששים, וכן את מוצא באמתה של בת פרעה, וכן את מוצא בשיני רשעים. דכתיב שיני רשעים שברת (ההליכ ג' מ'), אמר ריש לקיש אל הקרא שברת אלא שרבתה. (ס) ר' אבא בר אפרון אמר משום ר' אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים, ותקרב אסתר ותנע בראש השרביט. (כא) לא היה באסתר כח מפני התענית לקרב ולגיע בראש השרביט עד שבא מיכאל ומשכה והגיעה לראש השרביט: [ג] ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה. (כב) אמר לה המלך אני רואה ששאלתך גדולה היא. ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך. (כג) אמר רבא עד חצי המלכות ולא כל המלכות. ולא דבר שהוא חוצץ במלכות, ומאי ניהו זה בית המקדש:

[ד] ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו. (כד) תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן. (כה) (עור).

הערות ותקונים

להם ועל לבושי יפילו גורל (ההליכ כ"ב י"ט) כו' : (מנ) זה אומר אני נוטל פרוספלא שלה. עיין ערוך ערך פרפסולה ספי' אלעדה הפגרים והלעדות, גירושלמי שבת פ"ו (דף מ' ע"ז), וכמה סמוכסי פ"י זל"י אלעדות, ובנוסחאות כתוב כרופסלה ופי' זל"י אלעדות של ידים : (מנ) וזה אומר אני נוטל קוסמויא. ים לתקן קוסמויא, וקוסמין פי' זל"י תכשית ועדי (שמוקזאכען), ואולי זה אומר אני נוטל תכשימיה מונח מחוץ פניהם אשר אחד נח לפניהם המלה קוסמויא : (מד) אצל פורפירא שלה שהיא קותאיוסים. פסדון המלה נעלם ממני : (מנ) אמרו עשו לה כשפים וכיערו אותה לפני אחשורוש. גם להחמיר הזה לא תלאתי התקור. (מנ) א"ר יוחנן, מגילה ט"ז ע"ב : (מנ) ריב"ל אומר עשרים וארבע. נגמרת הגירסא ואמרי לה על עשרים וארבע, אולם נגמרת כ"י הגירסא כמו לפנינו, ועיין ד"ס דף מ' ע"א : (מנ) ואמרי לה עשרים ושמונה, ליחא נגמרת, ונגמרת ג"כ נגמרת כ"י כמו שהוצא נד"ס, סס : (מנ) רב חסדא אמר רבן גמליאל ששים. נגמרת הגירסא נגמרתהא תנא על ששים, ועיין נד"ס הערה ל' : (ג) ר' אבא בר אפרון. נגמרת וכן נכ"י רבא בר עופרין ונכ"י אקספארד רבא בר אפרון : (כא) לא היה באסתר כח וכי' וי"א מיכאל כו'. עדרש פנים אחרים (ל"ז ע"א), ומונח זילקוט רמז תתרכ"ו : (כב) אמר לה המלך. פנים אחרים סס : (כג) אמר רבא. מגילה סס, ונגמרת חסר סס האותו, ונגמרת כ"י הגירסא אמר רב : (כד) תנו רבנן. מגילה סס : (כה) עזר ישועה כו'. הוא סימן לשמות האומרים. עזר הוא סימן לשם

לָסָם ר' אֶלְעָזָר, יְשׁוּעָה לָסָם ר' יְהוֹשֻעַ, מַעֲזִיר לָסָם ר' מַעֲזִיר, יְהוּדָה לָסָם ר' יְהוּדָה, נוֹחָם לָסָם ר' נַחֲמִיָּה, יוֹסֵף לָסָם ר' יוֹסֵף, שִׁמְעוֹן לָסָם ר' שִׁמְעוֹן בֶּן מִנְחֵלָה, קִרְחָה לָסָם ר' יְהוֹשֻעַ בֶּן קִרְחָה בָּנָה לָר' גַּמְלִיָּה, מוֹדֵעָ לָר' חֲלִיטָז-הַמּוֹדֵעִי, רִבָּה וְחֲזִיִּי לִרְבָּה וְחֲזִיִּי, ר' אֲחָא לָר' אֲחָא בֶרֶךְ : (כו) וְחָל חֲקָרֵי יִשְׁכָּם לָךְ אֲחָא יִשְׁלִימוּ לָךְ. כֵּן הוּא בִּגְמָרָא כ"ב, וְעֵינֵי ד"ס (מ' ע"ב) לִוְחָא בִּגְמָרָא לִפְתִּינֵי, וְהִנֵּחָל גַּם בִּלְקוּט אֶסְתָּר : (נז) ר' אֲחָא אִתְר. בִּגְמָרָא דָּרָם : אֲחָר : (נח) אֶסְתָּרָה ר' אֲחָא צִדְקָא. בִּגְמָרָא גַּם כְּבִי' מְנַחֵם מְגִילָה דָּרָה צִדְקָא אֲחָר, וְיִבְלִקוּ אֶסְתָּר דָּרָם בֶּרֶךְ : (נח) אֲחָר צִדְקָא : (נט) אֲחָרֵי עֲשָׂהָה לָסָם כְּסוּדָה זֹו נִחְמָשָׁה עֶשֶׂר בִּינִין. פֶּדְרָא פְּנִי' וְגַם שֵׁם אֲחָר צְסוּדָה שְׁעִשְׁתָּה נִחְמָשָׁה עֶשֶׂר בִּינִין, וְהַעֲזִיר שֵׁם הַדְרָל' צְהַרְהָ ס"ז הַנוֹחָמָא הַדִּיּוּקוֹת הִיא צְס"ז בִּינִין, וְהַס"ב נִקְחָה נִוִּסְחָאוֹת צְס"ו בִּינִין, ס"ח, אֲחָרֵי לִהְיוֹן צְסוּדָה שְׁנִיָּה שְׁלֵמָה כְּתִיב צְס"ז בִּינִין, אֲחָר הַרְשָׁאוֹת צְס"ו, וְרִחֲמִי ר' גַּם בִּגְמָרָא אֲחָר דָּרָם פ"ח וְקִרְחָה לִהְיוֹן צְסוּדָה צְס"ו כִּתְלָה נִחְמָשָׁה עֶשֶׂר בִּינִין : (ס) כִּיֹּן סִבְיָנִיתָא אֲחָ הַנֵּן לְקוּדְרָה נִחְמָה אֲחָר אֲחָרֵי שְׁלֵם אֲחָל קִדְרָה שְׁל הַל כו'. פֶּרִישׁ אֲחָרִישׁ (ל"ו ע"א), וְסָם וְגִירָקָה נִחְמָה אֲחָר אֲחָרֵי כְּתִיב שְׁלֵם אֲחָל כְּתִיב שְׁל הַל, וְגִירָקָה שְׁל הַנֵּן, וְגִירָקָה שְׁלִפְנֵי מִיִּשְׁרָה, וּפ"י קִדְרָה צְל"י מִיֵּן כָּסָא מוֹכֵן לְאֲדָם חֲסוֹב, וְמוֹרְגָל בִּרְבָּה דִּרְחָל' יוֹשֵׁבָה נִקְדְרָה, הַסְפֵּל וְהַקְדְרָה, וְדוּמִיכָס : (סא) וְחַס"כ לִמְלֵכָה וְהִיא נִוִּסְתָּה כּוֹסָה וְעִתְנָתָה אֲחָר לִהְיוֹן. הַעֲלוֹת הָאֵלֶּה נִשְׁמַעוּ בַּעֲשׂוֹת צְפִינִישׁ אֲחָרִישׁ שֵׁם : (סב) בְּלוֹתָה שְׁעָה אֲחָר אֲחָר צְלָנָן כו'. פֶּדְרָא פְּנִי', וְכֵן מוֹנָה בִּגְמָרָא אֲחָר דָּרָם פ"ח : (סג) מַה דְרָאֵתָה לִוְחָר וְנַחֲרָה. פִּתְחֵי

בימי משה, וצא הלחם בעמלק מהר [אנכי נצב על ראש הגבעה] (שמות י"ז ט').
ובימי שאול כעת מחר אשלח אליך (ט"ז ט' ט"ז), ואף כאן ומחר אעשה :

[ט] ויצא המן ביום ההוא שמה וטוב לב וכראות המן את מרדכי וימלא המן
חמה. (סד) אמרו לא להם היו מתקטטין, אלא קטטה קדומה היתה

ביניהן, כשהיו ישראל בונין חומות ירושלים בימי עזרא, באו עליהם השונאים ומנעו
אותם מלבנות, ואמרו להם שלא ברשות המלך אתם בונין, והם אומרים אין אנו
בונין אלא ברשות, אמרו להם השונאים בררו מכם אחד, ואנו נברור לנו אחד,
ויילכו ויודיעו למלך, ביררו אומות העולם ולא מצאו איש המיוחד ברשעות כהמן
הרשע, וישראל ביררו להם מרדכי, ועשו להם צידה, והלכו והיה מרדכי הצדיק אוכל
פתו מעט מעט, כמה שאמרו חכמים המהלך בדרך לא יאכל יותר משני רעבון,
והמן הרשע אכל ולא השגיח חסר מזוננו, ועליו הוא אומר ובטן רשעים תחסר
(משלי י"ג כ"ה), כיון שלא מצא פת בדרך לאכול, בא לו אצל מרדכי, והיה משתטח
לפניו להלוותו ככר אחת, ולא היה רוצה, לסוף אמר לו אם אני נותן לך ככר
אחד, את מוכר עצמך לי, אמר לו הן, אמר לו אין קלף שנכתוב בו שטר לקיחתך,
אמר לו הרי סנדל שלי כתוב בו, מיד כתב המן על סנדלו של מרדכי, אני המן
האגני עבדו של מרדכי היהודי שנמכרתי לו בככר לחם אחת, וכשעלה לבסוף
לגדולה וקבע את עצמו ע"ז, והיה מרדכי יושב בשער המלך, שהוא יוצא ובא בו,
וכשהוא רואה את המן שעובר, הוא פושט לו את רגלו בסנדל ששטר לקיחתו
כתוב בו, והיה המן רואה ומתמלא הימה, שנאמר וכראות המן את מרדכי בשער
המלך וימלא המן על מרדכי הימה, באותה שעה חשב הרשע בלבבו, ואמר אני
יכול לבעטו במקומו וימות, אלא הריני צולבו לעיני הכל:

[י] ויתאפק המן ויבא אל ביתו וישלח ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו. מה
הוא ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו, (סז) אלא כשהלך הוא
לבית המלך הלכה היא לבית מאהביה, ושלח וקראה, ועליה אמר המשל נפק
בעליך לקרוי פוקי לשוקי, ללמדך שכל עובדי ע"ז בני זמא:

[יא] ויספר להם המן את כבוד עשרו. (סח) זה שאמר הכתוב בושח בעשרו הוא
יפול ובעלה צדיקים יפרהו (משלי י"ח כ"ט), בושח בעשרו הוא יפול, זה

הערות ותקונים

פנים אחרים (ל"ז ע"א), ומובא צילקוט סס, ובעל מנחת הלוי דף קמ"ב ע"א הניחו נשח הילקוט:
(סד) אמרו לא להם היו מתקטטין אלא קטטה קדומה היתה ביניהן. כל המאמר עד סופו לא
מבחי הנוקרי, ומנחם סיפור אחר צ"ל צ"ל אסתר רמז תמכ"ו ד"ה ומחר אעשה אחרי המלות זה
זה צפונותי וזה כל צפונותי, הניח וז"ל: "שעם אחת נתן להם המלך ממון ושגרה צדאני
גייסות לבקש את העדינה, נטל המן ממון שלו ומכר, ולא נשמיר לו ממון, כשנא להוליך על
צעלי מנחמה לא היה צדו כלום, אלא מרדכי חזי של ממון היה צדו, כל המן אלא מרדכי חזי
הלווי ממון זה צדיק, חזי אין חזי מלוך אלא ממכר נפשו לצד לי, קיבל על נפשו והלווי.
וכח לו הרי המן עמד על מרדכי וזין נפשו למרדכי צולמל דהמלך, היינו דאמר ליה מרדכי
להמן ענדא דקנה נכסי ענדא דמלך נכסי דמלך, ונראה כי זה היה לפני בעל הילקוט צנחל,
ועיין צדק דף ל"ט ע"א הביא בהערה שצ"ה כ"י מנחם המאמר הזה. אלא נעלם ממנו שצנחל
גם צילקוט לפניה, ונדרו סה"ה ג"כ המאמר הזה לפני רש"י כי הניח צנחל מניח ט"ו ע"א
זה כל צפונותי מרדכי כל וטענת עוני שמכר המן את עצמו למרדכי קודם לכן ימים רבים
נכדרי לחם: (סז) אלא כשהלך הוא לבית המלך. הלכה היא לבית מאהביה, פנים אחרים
(ל"ז ע"ז), וסס הוא צדאני, והמכר קילר נלשונו: (סח) וזה צנחל נעשור הוא יפול זה
המן. מדרש משלי פ"א אות כ"ז, והעיוותי סס. שצנחל צילקוט משלי רמז תתקמ"ז, נחחלה הניח

מאמר

המן הרשע, ובעלה צדיקים יפרהו, זה מרדכי ואסתר. (פו) אמר ר' לוי שני עשירים היו בעולם, אחד בישראל, ואחד באומות העולם, [קרה בישראל, והמן באומות העולם], ושניהם שמעו לנשותיהם ונפלו, קרה שמע לאשתו ונפל, (סח) כשבא מבית המדרש אמרו לו אשתו מה הלכה חידש לכם משה בבית המדרש, אמר לה כך אמר לנו, נאמר לי מפי הגבורה שאומר לכם שתעשו ציצית על כנפי בגדיכם, ותקשרו עליו חוט אחד תכלת, כיון ששמעה אשתו כך, התחילה משחקת, ואמרה לו ראו האין הוא יושב ומשחק בכם, הדע לך שהוא כן, שהוא אומר עשו חוט אחד תכלת אני עושה לך טלית שכולה תכלת, מיד נתעטף בה קרה והלך ועמד לפני משה, אמר לו מה עשית, אמר לו אתה אמרת לי חוט אחד תכלת על הכנף, ואני עשיתי טלית כולה תכלת, השיב ואמר לו, משה, כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (דברים ו' ט'). בית שהוא מלא ספרים צריך מזוזה או לאו, אמר לו הן, אמר לו ולו ישמעו אוניך מה שפך מדבר, אמר לו משה, קרה עברת על מצוותיו של הקב"ה ונתגאית בעשרך, באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם אינם מקיימין את התורה, הבא עליהם גזירה, שנאמר ואם בריאה יכרא ה' (ופתחה הארץ) [ופצתה האדמה] את פיה וגו' (נמנע ס"ז ל'), וכן היה ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם (סס סס ל'). המן מנין ששמע לאשתו ונפל, שנאמר ותאמר לו ורש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ וגו' (אסתר ה' יז), אמר ר' לוי מלמד שהיו כולם בעצה אחת, והפר הקב"ה מהשבתם, וכך נעשה לו, שנאמר ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (סס ז' י'). ויכפר להם המן את כבוד עשרו. (סס) מכאן אמרו חכמים יש עושר שנעשה רע לבעליו, ויש עושר שנעשה טוב לבעליו, יש גבורה רעה לבעליה, ויש גבורה טובה לבעליה, יש חכמה רעה לבעליה, ויש חכמה טובה לבעליה. גבורה רעה לבעליה, זה גלית שמת ככלב, שנאמר ויראו (פלשתים) [הפלשתים] כי מת גבורם וינוסו (ס"ח י"ז ל'). גבורה טובה לבעליה זה דוד, שנאמר ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הכה שאל באלפיו ודוד ברבבותיו (סס י"ח ז'). חכמה רעה לבעליה זה בלעם, שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב (יוסע י"ג כ"ג). חכמה טובה לבעליה זה יהושע, שנאמר ויהושע בן נון מלא רוח חכמה (דברים ל"ד ט'). עושר רע לבעליו זה המן, שנאמר ויכפר להם המן את כבוד עשרו (אסתר ה' י"ח), מה כתיב ביה ויתלו את המן (סס ז' י'). עושר טוב לבעליו זה יהושפט, שנאמר ויהי ליהושפט עושר וכבוד (דברים י"ח ל'), ומה היה לו, ויועק יהושפט וה' עזרו (סס סס ל'). ורב בניו. יש שהרבו בניו לטובתו, ויש שהרבו לרעתם, הרבו בניו לטובתו זה דוד, שנאמר ובנו דוד כהנים היו (ס"ג ח' י"ח). הרבו בניו לרעתו זה המן, שנאמר ואת עשרת בני המן תלוי (אסתר ט' י"ד). (ע) וכמה רוב בניו, אמר רב חסדא שלשים.

הערות והקונס

מאמר אחד על הכתוב הזה ומגוון מדרש שו"ת, וסוף נמנעו ח' אות ח', ומן ד"ח ודורש רעם זה המן הוא ממדרש משלי, והסר הניון מדרש, כי זה איננו ממדרש חסלים סס : (פו) ח"ר לוי מדרש משלי סס, ונתחמוס נטות שני עשירים עמדו בעולם : (סח) כשבא מניח המדרש אמרה לו חסמו. פי' ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א (דף כ"ד ע"ד), ותחמוס קרא אות ד', ונמ"ר קרא פי"ח אות ג', ובמדרש משלי הוא כמו שהניח המסדר, ועיין נתחמוס סס נהפכו עלי : (סס) מכלן אמרו חכמים, לא מלאכי המקור, ומלא כסגנון אמר ונמכר אחר נתחמוס המדפס מכבר משפטים אוח' ח', ונמכר פל"א אות ג', ונראה כי להמסדר היה מקור אחר, וגם הקיפו י"ט שהרבו בניו לסונחם וי"ט שהרבו בניו לרעתם וכו' ליחל סס : (ע) וכמה רוב בניו אמר רב חסדא שלשים.

עשרה מתו, עשרה נתלו, עשרה מחזירים על הפתחים. רבנן אמרי אותם שמחזירים על הפתחים שבעים, שנאמר שבעים בלחם נשכרו (ש"ס ז' ה'), אל תקרי שבעים אלא שבעים. (ע"א) ר' אמי בר אבא אמר וכולם מאתים ושמונה, שנאמר ורב בניו, ורוב מאתו וארביסר הוה. אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב:

[יב] ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה. (ע"ג) הוא פתח באף והאף בא עליו, כשם שכתוב בשר האופים אף אני בחלומי (נרש"י מ' ט"ז), ונצלב, כך המן אף לא הביאה אסתר, ונצלב. (ע"ג) תנו רבנן ארבעה פתחו באף ונלקו באף, ואלו הן: הנחש ושר האופים וקרח והמן. נחש, דכתיב אף כי אמר אלהים (ס"ס ג' מ'). ושר האופים, דכתיב אף אני בחלומי (ס"ס מ' ט"ז). קרח, דכתיב אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש (נמנ"כ ט"ז י"ד). המן, אף לא הביאה אסתר (מס"כ ט' י"ג):

[יג] וכל זה איננו שיה לי. (ע"ד) אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שיה לי, מלמד שבית גזיו של המן חקוקין לו על לבו, בשעה שרואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך אומר וכל זה איננו שיה לי. (ע"ה) ד"א וכל זה איננו שיה לי. כל זאת אינו ערב לי מה שאני אוכל ומה שאני שותה:

[יד] ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה. (ע"ו) זו אחת מששה שלא הועילה עצתה, ואלו הן: עבדי חנון בן נחש, בעת ששלח לו דוד, שנאמר ויאמרו שרי בני עמון [אל חנון אדוניהם] המכבד דוד את אביך בעיניך (ס"ג י' ג'). ועצת זרש להמן, שנאמר ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ. ואחיתופל שאמר לאבשלום בוא (נ"א) אל פילגשי אביך (ס"ג ט"ז כ"א). ואשת איוב, דכתיב כדבר אחת הנבלות תדברי (ל"ג ז' י'). ועבדי צדקיהו שיעצו בהריגת ירמיהו, שנאמר ויאמרו השרים אל המלך יוסת נא את האיש הזה (י"ח ל"א י'). ושמועיה בן דליה שיעץ על נחמיה ללון בהיכל ה', שנאמר נועד (א"ל היכל ה') [אל בית האלהים אל תוך ההיכל] (נחמ"ה ו' י'). לפיכך נקרא שמו נועדיה, כגון הנועדים על ה' (נמנ"כ ט"ז י"א). ונתכנת הנבואה בלשון נקבה שיעץ עצת הנשים: ותאמר לו זרש אשתו. (ע"ז) אמרו (ע"ח) מאתים ושמונה בנים היו לו לאותו הרשע, ושלוש מאות חמשה וששים יועצים היו לו, כמנין ימי שנת החמה,

הערות ותקונים

מגילה ט"ו ע"ב, וס' הגירסא אחר רב, אולם נגמרה כ"י כחזק כמו שהביא המספר, ועיין ד"ס דף י"א ע"א ובהערה ד': (ע"א) ר' אמי בר אבא אמר. בנמנ"כ ס' ורמי בר אבא אמר, וכן הילקוט הביא רמי בר אבא: (ע"ג) הוא פתח נאף. נדרש פנים אחרים (ל"ו ע"ג): (ע"ג) ח"ר חכמה פתחו נאף. נ"ר פ"ס חזק נ"ר, אסתר דכ' ס"ה, ומונח צילקוט נרש"י רמז כ"ו, ואסתר רמז כ"ו נס' נ"ר, והתחלת המאמר צילקוט אסתר ס' הוא מן פנים אחרים: (ע"ד) אמר ר' אלעזר ח"ר חכמה נמנ"כ. מגילה ט"ז סע"א: (ע"ה) ד"א כל זאת אינו ערב לו. פנים אחרים (ל"ו ע"ג), וע"ס המאמר נרש"י: (ע"ו) זו אחד מששה שלא הועילה עצתו, וכו'. לא מלאתי העקור: (ע"ז) אמרו תלמים ושמונה נשים היו לו לאותו רשע ושס"ה יועצים וכו'. לא זרש אשתו וכו' ע"ן אבא גרין ומסר גרין, אבא גרין", ונמנ"כ אסתר דכ' פ"ס חזק נ"ר הוא נ"כ נקלם שמונים ומסר מסר האומר ומחמיל ס' ונכולס לא היו יודעים לתת עלה כזרש אשתו שפי' לה שס"ה נעלי עלה כמנין ימות המעה: (ע"ח) מלחמ' ושמונה נשים היו לו לאותו רשע. נע"ל

ולא היה אחד מהם יכול להשיאו עצה כורש אשתו, כשבא בשמחתו מאצל אחשוורוש מזומן לסעודה למחר, קיבץ את כולן ואמר להם מי יש לו עצה לעשות ביהודי זה, אמרה לו זרש אשתו שמע לעצתי ואתה מוצל מכל רע, אמרה לו אומה זו שאתה עומד עליהן הן מזרעו של אברהם ואין אתה יכול עליהם, אם תהרגהו בחרב כבר ניצל משה מן החרב, ואם תסקול אותו באבנים כבר סקל דוד את גלית, ואם תפילו לים, כבר יבש להם את הים ועברו בתוכו בחרבה, ואם תגליהו למדבר כבר פרו ורבו במדבר, ואם תחבשהו בבית האסורים, כבר יצא יוסף מבית האסורים ומלך, ואם תשליכהו לאש, כבר עלה חנניה וחביריו מנכשן האש, ואם תשליכהו לגוב האריות, כבר ניצל דניאל, ואם תשסה בו הכלבים, כבר נסכר פי הכלבים במצרים, (עט) אם בכפר מתקיא תשליכהו, כבר נתפלל מנשה בן יחזקיהו ויצא, אם תסמא עינו, הרבה הרוגים הרג שמשון כשהוא סומה יתר ממה שהיה פתוח, אלא תלה אותו על עץ, שלא נעשה בו נס, מיד צהבו פניו של אותו רשע, שנאמר ויישב הדבר לפני המן ויעש העץ, מיד הלך המן ובירר עץ גבוה חמשים אמה, (פ) והם אינן יודעין שחעץ מתוקן ומוכן לו מששת ימי בראשית, שנאמר המן העץ, (נדלשית ג' י"א) המן לעץ. (נפ) בשעה שברא הקב"ה את כל האילנות אמר להם מי בכס יתן את עצמו להמן, שעתיד לעמוד על עמי ישראל, אמרה הגפן לפני הקב"ה רבונו של עולם אל תסמא גופי בערל הזה, וזכור תירושי שמשמה אלהים ואנשים, אמרה התאנה לפני הקב"ה רבונו של עולם אל תסמא גופי בערל הזה, וזכור את מתקי שאתה עתיד להתברך עליו, שמשמי מביאים ביבורים למקדש, ולא עוד אלא שבי נמשלה כנסת ישראל, שנאמר כבכורה בתאנה בראשיתה (הושע ט' י'), עמד הזית לפני הקב"ה ואמר רבונו של

הערות ותקונים

לגיל סוף פסוק י"א ר' חמי זר אצל אמר וכולם תלמים וטעונה, שנאמר וזר בני וזר. צניעותיהם תלמים וטעונה: (עט) אם נכפר מחקיא תשליכהו כבר התפלל מנשה בן חזיהו ויאל. העלות נכפר מחקיא אין להם שחר, ונמדרש אצל גריון ואם צמולא חסיק תחמיו, כבר החמקן מנשה ונעמר לו הקצ"ה ונפק מנהר, וכ"ס נמדרש אסתר טס, וחסר צילקוט, ולדעתי היה פה הנוסחא אם בברמנקהא מלה אחת, והמקדש רחם תלמודם נפסיקאח דר"כ טונה (קכ"ג ע"א), ובירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב (כ"ח ע"ב), ונמדרש רוח פ"ה פסוק ויאמר לה צוץ. וילכדו את מנשה בחמים כציומניקיא, ח"ר לוי מילא של נחוסת כשו לו וכתמוה אותו צמכו והיו מסיקין תחמיו, ופ"י כרמונקיא כגלי וזיקי ידיים ומולי כמ"ס המוספי פ"י פרד ור"ל שעשו דוד של נחוסת צלורת פרד, ועיין נפסיקאח טס הערה ק"ד וק"ז, והנ"ל כמו שהוא צלצל גריון ואם צמולא חסיק תחמיו, היא יותר מיוסרם לענין המלחמה, חולס המסדר הציא המלה כרמונקיא. אף כי לא יתכן סמיכות המלה תשליכהו אל כרמונקיא, ואולי נעלם מן המסדר הורחבה, ובתנאים אסתר מרגס ואם צמולא דמשהא כרמי יחיה כבר צוציה מנשה ונפיק מניה, ואולי ל"ל ואם צמולא דמשהא: (פ) וחס ליכס יודעיס שהעץ מתוקן ומוכן לו מששת ימי בראשית שנאמר המן העץ המן לעץ. צמולא חולין קל"ט ע"ב המן מן הכורה מנין, שנאמר המן העץ, ונמדרש אסתר רנה פ"ט רצון דחמן חמין מנין להמן מן הכורה, שנאמר המן העץ דריש ליה המן העץ, וכוחה המדרש רבן דחמן לרבן צללוי היינו צצני חולין סס, ועיין אצל גריון פ"ה הערה ט"ו: (פא) צעעה צמולא הקצ"ה אצל כל האילנות אמר להם מי בכס יתן את עצמו להמן כו'. נמלא צמולא חסר נמדרש אסתר רנה פ"ס הנחמיל מאלף: עניס היה אותו העץ חמרו חכמים צעעה צמולא להכינו קרס הקצ"ה לכל עלי צללשית מי יתן עצמו ויתלה רשע זה עליו, וחושנ טס חלטה גפן רמון חגור הדם זית חפוח דקל עלי טפ"ס ועלי צרוס"ס חרז וחמר ערנה, וכולם רלו שיקח מהם לחלות אצל המן, ומלחמה הדומה לזה שנמדרש אסתר רנה חמולא להמן ד"ה ד"ה צלילה הסוף, אצל ג"כ צמולא חסר, וחלטה כי היה טס להמסדר מקור חסר ע"ס צהערה שלי:

עולם אל תטמא גופי בערל זה שמפני עתידין למשוה כהנים גדולים ומלכים, וכל כלי המשכן כולן עתידין להמשה משמני, וכן כל אילן ואילן בא ונשתטח לפני הקביה ואמר אל תטמא גופי בערל זה, עד שבא האמד ואמר רבונו של עולם אני מויק בעולמי, והוא מויק בעולם, תניהו לי, אמר לו הקביה ודאי הוא ראוי לך, ואתה ראוי לו, נאה למטא להתלות בטמא, הצמיחו הקביה בשושן הבירה, וכשיצאו זרש והמן ובדקו באילנות ולא מצאו גבוה מכל העצים אלא האמד, מיד וייטב הדבר לפני המן ויעש הענין:

פרשה ו

[א] בלילה ההוא נדרה שנת המלך. (ב) זה שאמר הכתוב לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר (ויאנינו) [איננו] זה חלק שומינו וגורל לבווינו (יט"ז י"ז י"ד). כשאומות העולם מתייעצין על ישראל עצות רעות הן נוטלין עצה בערב, והקביה מבטלה והם עומדין בבוקר ואינן נמצאין, שנאמר טרם בקר (ויאנינו) [איננו]. שאין הקביה נפרע מן הרשעים אלא בחשך, שכן מצינו כשנתנקם הקביה מפרעה וממצרים לא נתנקם מהם אלא בחשך, שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שמות י"ז י"ז), וכן כשנתנקם מסנהריב לא נתנקם ממנו אלא בחשך, שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור (מ"ג י"ז לה), וכן בלשצר לא נתנקם ממנו אלא בחשך, שנאמר ביה בלילאי קטיל בלשצר מלכה כשדיא (דמלכ' ה"ל), וכן המן הרשע לא הופרה עצתו אלא בחשך, שנאמר בלילה ההוא נדרה שנת המלך (אסתר ו' י"ז), וכן לעתיד לבא לא יפרע הקביה מן הגוים אלא בחשך, שנאמר כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים (ועליהם) [ועליך] יורה ה' וגו' (יט"ז ס' נ"ז): בלילה ההוא. (ג) ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר אכילת הפסח שאכלו ישראל במצרים בלילה, היא שעמדה להם בימי המן, כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה (שמות י"ז י"ז), וכתיב בלילה ההוא נדרה שנת המלך: נדרה שנת המלך. (ד) אמר ר' תנחום נדרה שנת מלכו של עולם. ורבנן אמרי נדרו עליונים ונדרו תחתונים. (ד) אבא אמר שנת אחשוורוש סמש, נפל ליה הרהורא בלביה, אמר מאי האי דומינתיא אסתר להמן דלמא עצה היא דקא מייעצי עליה דההוא גברא למקטליה, הדר אמר אי הכי הוא לא הוה איניש חד דרחים לי אתי אמר לי, הדר אמר דלמא איבא איניש דעבד טיבותא גבאי ולא פרעתי, מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים. (ה) ד"א נדרה שנת המלך. שראה בחלומו שהמן נטל הסייף להרגו, ונבהל ועבד משנתו, ואמר להביא את הספרים לידע מה

הערות ותקונים

(א) זשיה' לעה ערז וסנה נלהה כסלוה'ע מחיענין על ישראל עלוה סס נוטלין עלה צערז כו"ל לא מלחמי, ואין ספק שמקור המאמר הוא מילמדנו, ומחזי השנים מן המאמר שאין הקנים נפרע מן הרשעים אלא נמשך כו', מונח צילקוט מהלים רמז מסכין ד"ה יהי דרכי מסך בשם הילמדנו: (ג) ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר אכילת הפסח שאכלו ישראל במצרים בלילה היא שעמדה להם בימי המן וכו'. פסיקתא דר"ב פסקא המודש (י"ב ע"ג), ופסיקתא דרבי חמדת, ומונח צילקוט דא רמז קל"א בשם הפסיקתא, ולפינוי פסיקתא ור' יוחנן אמר ליל ר' חייא בשם יוחנן, כמו המונח צילקוט, וכמו שהוא ברנתי: (ד) אמר ר' תנחום כו'. מנילה ע"ו ע"ג: (ד) ר' אבה אמר. נגמרת סס הניקטא רנא אמר ועוד חזק סינויים לפנינו מאשר סוס נגמרת, ועיין כד"ס ז"ל (פ"ח ע"ח) ובהערות סס: (ה) ד"א שלח נחלומי. פירש פינ, וסנה נחקה רבה